

ΠΤΥΧΙΑΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

«ΦΩΝΟΛΟΓΙΚΗ ΔΙΑΤΑΡΑΧΗ»

ΦΟΙΤΗΤΡΙΕΣ: ΞΕΚΟΥΚΟΥΛΩΤΑΚΗ ΑΛΕΞΙΑ (Α.Μ: 15720)

ΕΥΡΑΔΑΚΗ ΜΑΡΙΑ (Α.Μ: 15710)

ΕΠΟΠΤΗΣ ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ: ΤΑΦΙΑΔΗΣ ΔΙΟΝΥΣΗΣ

ΙΩΑΝΝΙΝΑ, 2016

Ευχαριστίες

Η συγκεκριμένη εργασία δεν θα μπορούσε να ολοκληρωθεί χωρίς την πολύτιμη καθοδήγηση και βοήθεια του καθηγητή μας, κυρίου Ταφιάδη Διονύση τον οποίο ευχαριστούμε θερμά.

Ένα μεγάλο ευχαριστώ και στους γονείς μας, οι οποίοι στέκονται πάντα δίπλα μας και μας βοηθούν να πραγματοποιήσουμε τα όνειρά μας.

Περιεχόμενα

Περίληψη	5
Εισαγωγή	6
Κεφάλαιο 1ο Εισαγωγή	
1. ΦΩΝΗΤΙΚΗ – ΦΩΝΟΛΟΓΙΑ	7
1.1 ΦΩΝΗΤΙΚΗ.....	7
1.1.1 ΟΡΙΣΜΟΣ ΤΗΣ ΦΩΝΗΤΙΚΗΣ	7
1.1.2 ΟΙ ΚΛΑΔΟΙ ΤΗΣ ΦΩΝΗΤΙΚΗΣ	8
1.1.3 ΤΟ ΦΩΝΗΤΙΚΟ ΣΥΣΤΗΜΑ ΤΗΣ ΟΜΙΛΙΑΣ	9
1.1.4 ΑΡΘΡΩΣΗ.....	10
1.1.5 ΤΟ ΔΙΕΘΝΕΣ ΦΩΝΗΤΙΚΟ ΑΛΦΑΒΗΤΟ	13
1.2 ΦΩΝΟΛΟΓΙΑ.....	15
1.2.1 ΦΩΝΟΛΟΓΙΑ ΚΑΙ ΦΩΝΗΜΑ	15
1.2.2 ΔΙΑΚΡΙΤΙΚΑ ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΤΙΚΑ ΦΩΝΗΜΑΤΩΝ	16
1.2.3 ΥΠΕΡΤΜΗΜΑΤΙΚΑ ΣΤΟΙΧΕΙΑ ΤΗΣ ΓΛΩΣΣΑΣ	17
1.2.4 ΦΩΝΟΛΟΓΙΚΑ ΦΑΙΝΟΜΕΝΑ.....	18
1.2.5 ΦΩΝΟΛΟΓΙΚΗ ΑΝΑΠΤΥΞΗ.....	20
1.2.6 ΗΛΙΚΙΕΣ ΑΠΟΚΤΗΣΗΣ ΦΩΝΗΜΑΤΩΝ	21
1.2.7 ΣΧΕΣΗ ΜΕΤΑΞΥ ΦΩΝΗΤΙΚΗΣ ΚΑΙ ΦΩΝΟΛΟΓΙΑΣ	23
2. ΦΩΝΟΛΟΓΙΚΗ ΕΝΗΜΕΡΟΤΗΤΑ.....	24
3. ΑΝΑΠΤΥΞΙΑΚΗ ΦΩΝΟΛΟΓΙΚΗ ΔΙΑΤΑΡΑΧΗ	26
4. ΑΙΤΙΕΣ ΦΩΝΟΛΟΓΙΚΩΝ ΔΙΑΤΑΡΑΧΩΝ	28
5. ΦΩΝΟΛΟΓΙΚΕΣ ΔΙΕΡΓΑΣΙΕΣ.....	30
6. ΦΩΝΟΛΟΓΙΚΕΣ ΔΙΑΤΑΡΑΧΕΣ ΚΑΙ ΣΥΝΥΠΑΡΧΟΥΣΕΣ ΔΙΑΤΑΡΑΧΕΣ	34

Κεφάλαιο 2ο Διάγνωση

1. ΔΙΑΓΝΩΣΤΙΚΑ ΚΡΙΤΗΡΙΑ DSM-V	36
2. Η ΔΙΑΔΙΚΑΣΙΑ ΤΗΣ ΛΟΓΟΘΕΡΑΠΕΥΤΙΚΗΣ ΑΞΙΟΛΟΓΗΣΗΣ	36
3. ΣΤΑΘΜΙΣΜΕΝΑ ΤΕΣΤ ΓΙΑ ΤΗΝ ΑΞΙΟΛΟΓΗΣΗ ΤΩΝ ΦΩΝΟΛΟΓΙΚΩΝ ΔΙΑΤΑΡΑΧΩΝ.....	41

Κεφάλαιο 3ο Παρέμβαση

1. ΘΕΡΑΠΕΥΤΙΚΕΣ ΠΑΡΕΜΒΑΣΕΙΣ ΣΤΙΣ ΦΩΝΟΛΟΓΙΚΕΣ ΔΙΑΤΑΡΑΧΕΣ	44
1.1 ΑΡΧΕΣ ΠΑΡΕΜΒΑΣΗΣ ΦΩΝΟΛΟΓΙΚΩΝ ΔΙΑΤΑΡΑΧΩΝ	44
2. ΘΕΡΑΠΕΥΤΙΚΕΣ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΕΙΣ	46
2.1 ΣΧΕΔΙΑΣΜΟΣ ΚΑΙ ΣΤΟΧΟΣ ΤΗΣ ΘΕΡΑΠΕΙΑΣ	46
2.1.1 ΕΝΔΕΙΚΤΙΚΟΙ ΜΑΚΡΟΠΡΟΘΕΣΜΟΙ ΣΤΟΧΟΙ.....	47
2.1.2 ΕΝΔΕΙΚΤΙΚΟΙ ΒΡΑΧΥΠΡΟΘΕΣΜΟΙ ΣΤΟΧΟΙ.....	47
2.2 ΣΥΧΝΟΤΗΤΑ ΚΑΙ ΕΝΤΑΣΗ ΤΗΣ ΠΑΡΕΜΒΑΣΗΣ	48
2.3 ΒΑΣΙΚΕΣ ΑΡΧΕΣ ΤΩΝ ΠΑΡΑΔΟΣΙΑΚΩΝ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΕΩΝ.....	49
3. ΘΕΡΑΠΕΥΤΙΚΟ ΥΛΙΚΟ	50
3.1 ΦΩΝΗΜΑ Θ, θ.....	50
3.1.1 ΤΟΠΟΘΕΤΗΣΗ ΑΡΘΡΩΤΩΝ.....	50
3.1.2 ΕΠΑΝΑΛΗΨΗ ΦΩΝΗΜΑΤΟΣ.....	51
3.1.3 ΕΠΑΝΑΛΗΨΗ ΛΕΞΕΩΝ	52
3.2 ΦΩΝΗΜΑ Φ, φ	53
3.2.1 ΤΟΠΟΘΕΤΗΣΗ ΑΡΘΡΩΤΩΝ.....	53
3.2.2 ΕΠΑΝΑΛΗΨΗ ΦΩΝΗΜΑΤΟΣ.....	54
3.2.3 ΕΠΑΝΑΛΗΨΗ ΛΕΞΕΩΝ	55
Συμπεράσματα.....	56
Βιβλιογραφία	61
Παραρτήματα.....	63

Περίληψη

Η φωνολογία είναι ο σύνδεσμος επικοινωνίας, που επιτρέπει στους ομιλητές και τους ακροατές μιας γλώσσας, να κωδικοποιήσουν και να αποκωδικοποιήσουν την πρόθεση, το νόημα, και τη δομή της γλώσσας. Αφορά τον σχηματισμό, την ταχύτητα, την αλληλουχία και τον ρυθμό των στοματικών, αναπνευστικών και φωνητικών κινήσεων, οι οποίες δημιουργούνται από τον ομιλητή και τις λαμβάνει ο ακροατής. Ακόμη, περιλαμβάνει μια νοητική αντιπροσώπευση των προτύπων, των κανόνων, των κατηγοριών και των περιορισμών των ηχητικών συστημάτων των ανθρώπων. Η φωνολογία διαφέρει από άλλες πλευρές της γλώσσας στο ότι, πέρα από τις δομικές και γνωστικές διαστάσεις, οι οποίες χαρακτηρίζουν τη σύνταξη, τη σημασιολογία και τη μορφολογία, υπάρχουν κινητικά(π.χ. ομιλία) και αισθητηριακά(π.χ. ακουστικά) στοιχεία. Αυτό το μοναδικό χαρακτηριστικό της φαίνεται στην ποικιλία των θεωριών σχετικά με την παραγωγή, την αντίληψη της ομιλίας και τη φωνολογία, καθώς και στις προσεγγίσεις στην αξιολόγηση και στην παρέμβαση για τις διαταραχές. Επιπλέον, αλληλεπιδρά με άλλα στοιχεία της ομιλίας και της γλώσσας, με τρόπους, οι οποίοι γίνονται αμέσως εμφανείς σε ορισμένες διαταραχές. Η φωνολογική διαταραχή, λοιπόν, είναι η πιο συνηθισμένη δυσκολία για το 15% των παιδιών, που έχουν μια βασική ή δευτερεύουσα επικοινωνιακή διαταραχή (Γαβριηλίδου, 2003; Velleman, 2003).

ΛΕΞΕΙΣ-ΚΛΕΙΔΙΑ

ΦΩΝΟΛΟΓΙΚΗ ΔΙΑΤΑΡΑΧΗ-ΣΥΜΠΤΩΜΑΤΑ-ΘΕΡΑΠΕΙΑ

Εισαγωγή

Σκοπός της συγκεκριμένης εργασίας είναι να διαφωτίσει όσο το δυνατόν περισσότερο τις φωνολογικές διαταραχές, έχοντας πάντα ως στόχο τη βαθύτερη γνώση και κατανόηση των συγκεκριμένων διαταραχών.

Αρχικά, λοιπόν, το *Κεφάλαιο 1* επικεντρώνεται στη διάκριση της φωνητικής από τη φωνολογία. Στη συνέχεια, αναφέρεται στη δυσκολία κατάκτησης της φωνολογικής ενημερότητας για τα παιδιά και ορίζει την αναπτυξιακή φωνολογική διαταραχή. Επίσης, καταγράφει τα αίτια που πιθανόν ευνοούν την εμφάνιση της φωνολογικής διαταραχής.

Δευτερευόντως, το *Κεφάλαιο 2* παραθέτει τα συμπτώματα της διαταραχής, αλλά επισημαίνει και τα κριτήρια που πρέπει να πληρεί κάποιος για να διαγνωστεί με φωνολογική διαταραχή, σύμφωνα με τα πρόσφατα διαγνωστικά κριτήρια. Ακόμη, γίνεται αναφορά στις διαδικασίες που είναι απαραίτητο να ακολουθήσει ο ειδικός κατά τη διάρκεια της αξιολόγησης και κατόπιν, παρουσιάζονται οι σταθμισμένες κλίμακες που χρησιμοποιούνται ευρέως για τη διάγνωση της διαταραχής.

Κλείνοντας, το *Κεφάλαιο 3* εστιάζει στη θεραπευτική παρέμβαση που συνήθως ακολουθείται από τους ειδικούς, ενώ προτείνεται και θεραπευτικό υλικό κατάλληλο για τις περισσότερες περιπτώσεις παιδιών με φωνολογική διαταραχή.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1^ο-ΕΙΣΑΓΩΓΗ

1. ΦΩΝΗΤΙΚΗ – ΦΩΝΟΛΟΓΙΑ

1.1 ΦΩΝΗΤΙΚΗ

1.1.1 ΟΡΙΣΜΟΣ ΤΗΣ ΦΩΝΗΤΙΚΗΣ

Η φωνητική είναι ο τομέας της γλωσσολογίας που ασχολείται με τους ήχους που παράγουν τα φωνητικά όργανα του ανθρώπου. Αυτοί οι ήχοι, οι οποίοι έχουν μεγάλη σημασία για τη γλώσσα, λέγονται φθόγγοι. Οι φθόγγοι έχουν καθοριστεί για να μπορεί να γίνει ο διαχωρισμός των στοιχείων που αποτελούν τους ήχους της εκάστοτε ομιλίας, ώστε να μπορεί να μελετηθεί η προφορά των λέξεων, χωρίς τις άλλες συνιστώσες που επηρεάζουν την ομιλία. Αυτά τα στοιχεία αφορούν την εκφορά της λέξης και σε αυτά περιλαμβάνονται η άρθρωση, η φωνή και η ακουστική σύσταση τους (Πρωτόπαπας, 2003; Πήτα, 2009).

Ενώ υπάρχει ένας πολύ μεγάλος αριθμός φθόγγων στις διαφορετικές γλώσσες που υπάρχουν, σε αυτούς δεν συγκαταλέγονται όλοι οι αρθρώσιμοι ήχοι. Για παράδειγμα, σε πολλές γλώσσες αποτελεί φθόγγο ο ήχος του φιλιού, ο οποίος έχει την ονομασία διχειλικό κλικ, ενώ ο ήχος που προκαλεί κάποιος με το τρίξιμο των δοντιών του δεν αποτελεί φθόγγο σε καμία γλώσσα. Αυτός ο ήχος δεν αποτελεί κομμάτι της φωνητικής, όπως επίσης και όλοι οι ήχοι οι οποίοι παράγονται ασυναίσθητα, σαν το χασμουρητό, το οποίο μπορεί να έχει επίδραση στο φωνητικό αποτέλεσμα μιας σειράς γλωσσικών στοιχείων, όμως η επίδραση αυτή δεν είναι συστηματική (Nespor, 1999; Velleman 2003).

Ακόμη, οι φθόγγοι χωρίζονται σε σύμφωνα και φωνήεντα. Τα σύμφωνα είναι οι φθόγγοι οι οποίοι μπορούν να δημιουργήσουν συλλαβές μόνο αν ενωθούν με τα φωνήεντα. Μεμονωμένα έχουν καθόλου ή ελάχιστο ήχο, έρχονται με κλείσιμο ή ελαχιστοποίηση των διόδων του αέρα στο φωνητικό σύστημα, δημιουργούνται κατά τη διάρκεια της φώνησης και μπορούν να δημιουργήσουν αλλαγές στο ακουστικό αποτέλεσμα. Στις περισσότερες γλώσσες, τα σύμφωνα είναι τα περισσότερα γράμματα της αλφαβήτου. Σε πολλές περιπτώσεις, κάποια από αυτά ενώνονται και έτσι δημιουργούνται τα δίψηφα σύμφωνα, όπως για παράδειγμα τα μπ, ντ, τζ και γκ της Ελληνικής γλώσσας. Από την άλλη πλευρά, τα φωνήεντα είναι οι φθόγγοι που

έχουν τη δυνατότητα και στέκονται μόνοι τους στην ομιλία, δημιουργώντας έτσι συλλαβές. Αυτά έρχονται με το άνοιγμα των διόδων του αέρα και δημιουργούνται από το φωνητικό σύστημα. Το Ελληνικό αλφάβητο περιέχει 7 φωνήεντα (α, ε, η, ι, ο, υ, ω) τα οποία σχηματίζουν 5 φθόγγους (α, ε, ι, ο, ου) (Κατσάνης, 2008; Πήτα, 2009).

1.1.2 ΟΙ ΚΛΑΔΟΙ ΤΗΣ ΦΩΝΗΤΙΚΗΣ

Ο τομέας της φωνητικής μελετά: 1) τη δημιουργία των φθόγγων από τα όργανα της ομιλίας, 2) τη διάδοσή τους σε μορφή ηχητικών κυμάτων, 3) το πώς λαμβάνονται και ερμηνεύονται από τον δέκτη. Έτσι, ο τομέας της φωνητικής αποτελείται από τρεις κλάδους: α) αρθρωτική φωνητική (articulatory phonetics), β) ακουστική φωνητική (acoustics phonetics) και γ) ακροατική φωνητική (auditory phonetics) (Πρωτόπαπας, 2003; Πήτα, 2009)

A. ΑΡΘΡΩΤΙΚΗ ΦΩΝΗΤΙΚΗ (ARTICULATORY PHONETICS)

Αυτός είναι και ο παλαιότερος εκ των κλάδων της φωνητικής. Μελετά τη δημιουργία φθόγγων από ανθρώπινα φωνητικά όργανα. Δηλαδή, ασχολείται με το τρόπο που αρθρώνονται οι φθόγγοι και πώς γίνεται η χρήση των οργάνων της ομιλίας από τον άνθρωπο για να παραχθεί ο προφορικός λόγος (Πρωτόπαπας, 2003·Πήτα, 2009).

B. ΑΚΟΥΣΤΙΚΗ ΦΩΝΗΤΙΚΗ (ACOUSTICS PHONETICS)

Αυτός ο κλάδος ασχολείται με το στάδιο κατά το οποίο λαμβάνονται ηχητικά κύματα από τα όργανα της ακοής. Δηλαδή, μελετά τους φθόγγους από τη στιγμή που δημιουργούνται από τον πομπό έως και τη στιγμή που λαμβάνονται από τον δέκτη και δεν ασχολείται με τους ίδιους τους φθόγγους. Οι φθόγγοι μελετώνται, όπως και όλοι οι υπόλοιποι ήχοι, μόνο υπό το πρίσμα κάποιων συγκεκριμένων φυσικών ιδιοτήτων τους. Αυτές είναι το πλάτος της ταλάντωσης, η περίοδος και η συχνότητα. Για να υφίσταται ηχητική μελέτη των φθόγγων απαιτείται η χρήση ειδικών εργαλείων, όπως ο ηχοφασματογράφος (Lyons, 2002; Πήτα, 2009).

Γ. ΑΚΡΟΑΤΙΚΗΦΩΝΗΤΙΚΗ (AUDITORY PHONETICS)

Εξετάζει το στάδιο κατά το οποίο λαμβάνονται τα ηχητικά κύματα από τα όργανα της ακοής. Στην ουσία, δεν γίνεται μελέτη του ίδιου του φθόγγου, αλλά της συνέπειας που έχει η επαφή με τον ήχο. Η συνέπεια αυτή μελετάται από άποψη φυσιολογίας, δηλαδή της ηχητικής αντίληψης και άποψη ψυχολογίας, δηλαδή της προσέγγισης του ήχου σαν φθόγγο. Αυτό συμβαίνει επειδή η ανάλυση των φθόγγων καταλήγει όχι μόνο στην επεξεργασία των φυσικών ιδιοτήτων τους, αλλά κατά κύριο λόγο στην κατάταξή τους με αφηρημένους όρους και επίπεδα (Πρωτόπαπας, 2003; Πήτα, 2009).

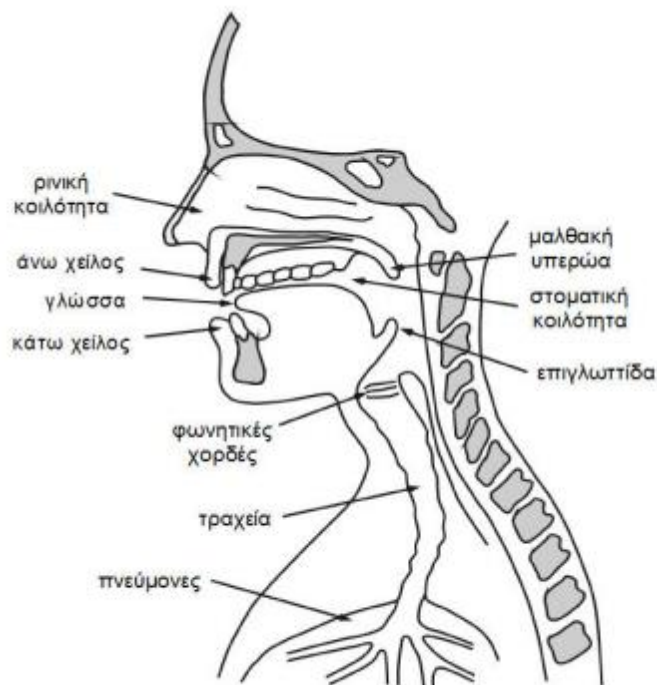
1.1.3 ΤΟ ΦΩΝΗΤΙΚΟ ΣΥΣΤΗΜΑ ΤΗΣ ΟΜΙΛΙΑΣ

Το φωνητικό σύστημα του ανθρώπου περιλαμβάνει τη ρινική κοιλότητα, τη στοματική κοιλότητα, το λάρυγγα, τις φωνητικές χορδές, τη τραχεία και τους πνεύμονες. Η ρινική κοιλότητα, η στοματική κοιλότητα και ο λάρυγγας απαρτίζουν τη φωνητική οδό (Οκαλίδου, 2008; Μποτίνης, 2011).

Η δημιουργία προφορικού λόγου απαιτεί την ύπαρξη μιας πηγής της οποίας η λειτουργία έχει ως συνέπεια τη δημιουργία του ήχου. Με λίγα λόγια, για να δημιουργηθεί ο προφορικός λόγος πρέπει η ροή του αέρα που προέρχεται από τους πνεύμονες να μετατραπεί από κινητική σε ακουστική (Οκαλίδου, 2008; Μποτίνης, 2011).

Αυτή η μετατροπή της ενέργειας γίνεται στη περιοχή της γλωττίδας. Οι μύες του λάρυγγα, κυρίως ο πλάγιος κρικοαρυταινοειδής και ο αρυταινοειδής, λειτουργούν έτσι ώστε να φέρνουν τις φωνητικές χορδές σε στάση προσαγωγής και να φράζουν τη γλωττίδα. Ο αέρας που βγαίνει από τη τραχεία μεγαλώνει την πίεση της γλωττίδας, με αποτέλεσμα τη ταλάντωση των φωνητικών χορδών, οι οποίες εξαιτίας της μυοελαστικότητας τους, δηλαδή εξαιτίας της τάσης των σωμάτων να επιστρέφουν στην αρχική θέση τους, πλησιάζουν μεταξύ τους και πραγματοποιείται έξοδος κυμάτων αέρα από τη γλωττίδα. Στη συνέχεια, υπάρχει μείωση της υπογλωττιδικής πίεσης, με αποτέλεσμα την επαναφορά των φωνητικών χορδών στην αρχική τους θέση. Η όλη διαδικασία επαναλαμβάνεται και λέγεται «γλωττιδικός κύκλος». Για να

υπάρξει δημιουργία και διατήρηση του γλωττιδικού κύκλου, πρέπει η υπογλωττιδική πίεση να είναι μεγαλύτερη της επιγλωττιδικής(Οκαλίδου, 2008·Μποτίνης, 2011).

Εικόνα 1.1– Το ανθρώπινο φωνητικό σύστημα

Από τις φωνητικές χορδές περνούν ρεύματα αέρα, με αποτέλεσμα τη πρόκληση δόνησης στις πτυχές του λάρυγγα, οι οποίες αρχίζουν να ανοιγοκλείνουν, παράγοντας έτσι αραιώματα και πυκνώματα στον αέρα που περνά. Αυτά είναι τα ηχητικά κύματα. Οι φθόγγοι, που κατά τη διάρκεια της δημιουργίας τους παράγουν δονήσεις στις πτυχές του λάρυγγα, λέγονται ηχηροί και οι υπόλοιποι λέγονται άηχοι. (Πρωτόπαπας, 2003;·Πήτα, 2009).

1.1.4 ΑΡΘΡΩΣΗ

Με την έννοια άρθρωση ορίζεται η κίνηση και η θέση των αρθρωτών, δηλαδή των μερών που αποτελούν τη φωνητική οδό και είναι υπεύθυνα για την επεξεργασία των ήχων του προφορικού λόγου. Από τον όρο της άρθρωσης αποκλείεται η

δημιουργία της φώνησης στην περιοχή του λάρυγγα. Φωνητική οδός ονομάζεται ο δίαυλος που μεταφέρει τον αέρα από τη γλωττίδα (λάρυγγα) προς τα έξω, μέσω της μύτης και του στόματος. Οι αρθρωτές είναι τα μέλη της φωνητικής οδού τα οποία επηρεάζουν τη ροή του αέρα με τη κίνηση ή τη τοποθεσία τους, καθορίζοντας έτσι τη μορφολογία του ήχου (Πρωτόπαπας, 2003;·Πήτα, 2009).

Οι δομές άρθρωσης της ομιλίας βρίσκονται στην υπεργλωττιδική περιοχή και περιλαμβάνουν τα χείλη, τη σκληρή και τη μαλακή υπερώα, τη φατνιακή περιοχή, τη στοματική, τη ρινική, τη φαρυγγική κοιλότητα και τη τραχεία. Η άρθρωση των φθόγγων επιτυγχάνεται με τη χρήση των αρθρωτών, με τα αρθρωτικά όργανα του ομιλητικού συστήματος, των οποίων η κίνησή τους μεταλλάσσει το σχήμα της στοματοφαρυγγικής κοιλότητας, και με το πέρασμα του αέρα προς τη κοιλότητα του στόματος ή της μύτης, με συνέπεια να παράγονται αντηχήσεις που αναλογούν στους αντίστοιχους φθόγγους (Οκαλίδου, 2008;·Μποτίνης, 2011).

Τα χείλη, τα δόντια, ο ουρανίσκος (σκληρή υπερώα), η μαλακή υπερώα, τα φατνία, ο φάρυγγας, η σταφυλή, η γλωττίδα (λάρυγγας) και η γλώσσα, που αποτελούν τους αρθρωτές, διαχωρίζονται σε ενεργητικούς και παθητικούς αρθρωτές. Οι ενεργητικοί αρθρωτές, των οποίων η κίνηση είναι απαραίτητη για τη δημιουργία των φθόγγων, είναι η γλώσσα, η γλωττίδα, το κάτω χείλος και η μαλακή υπερώα. Οι παθητικοί αρθρωτές είναι αυτοί που δεν κινούνται (Γαβριηλίδου, 2003;·Πρωτόπαπας, 2003).

Κατά τη διαδικασία της άρθρωσης των συμφώνων, ενδέχεται να κάνουν την εμφάνιση τους κάποια εμπόδια στο ρεύμα αέρα σε κάποια σημεία, τα οποία εμφανίζονται όταν πλησιάζει ένα φωνητικό όργανο του πάνω μέρους της στοματικής κοιλότητας με ένα όργανο του κάτω μέρους της στοματικής κοιλότητας. Υπάρχει μεγάλη ακρίβεια όσον αφορά την άρθρωση κάποιου συμφώνου και αυτό λόγω του ότι η ροή του αέρα εμποδίζεται σε ένα συγκεκριμένο σημείο και με κάποιο ιδιαίτερο τρόπο. Αυτό οδηγεί στο συμπέρασμα πως το σύμφωνο σχετίζεται με ένα συγκεκριμένο τρόπο και τόπο άρθρωσης. Ο τρόπος είναι το εμπόδιο και εξαρτάται από τη κίνηση και τη θέση των αρθρωτών που το φτιάχνουν, ενώ ο τόπος είναι η περιοχή στην οποία το σύμφωνο κάνει την εμφάνιση του (Nespor, 1999;·Πρωτόπαπας, 2003).

Οι τόποι άρθρωσης παίρνουν τα ονόματά τους από τους αρθρωτές που δημιουργούν το εμπόδιο. Ξεκινώντας από τα χείλη και συνεχίζοντας προς τα πίσω, κινούμενοι κατά μήκος της φωνητικής οδού, οι αρθρωτές χωρίζονται σε χειλικούς ή διχειλικούς, χειλεοδοντικούς, μεσοδοντικούς, οδοντικούς, φατνιακούς, φατνοουρανικούς, ουρανικούς, υπερωικούς, σταφυλικούς, φαρυγγικούς και γλωττιδικούς (Nespor, 1999;·Πρωτόπαπας, 2003; Πήτα, 2009).

Οι τρόποι άρθρωσης παίρνουν την ονομασία τους από το είδος του εμποδίου που εμφανίζεται στη ροή του αέρα. Τα εμπόδια διακρίνονται σε πλήρη, αν σταματούν τελείως τη ροή του αέρα ή μερικά, όταν η ροή μεταβάλλεται και ο ήχος μετατρέπεται τόσο ώστε να εξαχθεί σαν θόρυβος. Αν κάποιος τρόπος βρίσκεται σε κάποιο σταθερό τόπο των αρθρών, ο φθόγγος που δημιουργείται είναι εξακολουθητικός και μπορεί να ελέγχεται η διάρκεια του μέσα στα όρια μιας ομιλίας. Αν ο τρόπος αντιστοιχεί με κάποια κίνηση ή αλλαγή της θέσης των αρθρών, ο φθόγγος που δημιουργείται είναι στιγμιαίος και η διάρκειά του είναι ένα μικρό πλαίσιο τιμών. Οι πιο σημαντικοί τρόποι άρθρωσης είναι ο κλειστός, ο τριβόμενος ή συριστικός, ο προστριβόμενος, ο ένρινος ή ρινικός, ο πλευρικός, ο παλλόμενος και ο προσεγγιστικός. Οι κλειστοί, οι τριβόμενοι, οι πλευρικοί και οι προστριβόμενοι λέγονται φρακτικοί ή εμποδιστικοί, γιατί φράζουν τη ροή του αέρα κατά τη δημιουργία τους. Τα εναπομείναντα σύμφωνα, δηλαδή τα παλλόμενα, τα προσεγγιστικά και τα ρινικά λέγονται αντηχητικά, γιατί δεν δημιουργούν κάποιο εμπόδιο στη ροή του αέρα (Nespor, 1999;·Πρωτόπαπας, 2003;·Πήτα, 2009).

Όσον αφορά τα φωνήεντα, δεν υπάρχει διάκρισή τους σε σχέση με τον τόπο άρθρωσης, επειδή δεν υφίσταται κάποια φραγή στη ροή του αέρα για να προσδιοριστεί το σημείο άρθρωσης. Ακόμα, ούτε ο τρόπος είναι συνιστώσα διάκρισης για τα φωνήεντα, καθώς ο τρόπος άρθρωσης είναι κοινός για όλα και δεν περιλαμβάνει εμπόδιο στη ροή του αέρα. Τα φωνήεντα διαχωρίζονται από τις διαφορές που εμφανίζει το σχήμα της φωνητικής οδού κατά τη δημιουργία τους. Η διάκρισή τους γίνεται με βάση τη θέση της γλώσσας στο υψηλότερο σημείο του οριζόντιου και κάθετου άξονα και με βάση τη στρογγυλότητα των χειλιών (Nespor, 1999; Πήτα, 2009).

1.1.5 ΤΟ ΔΙΕΘΝΕΣ ΦΩΝΗΤΙΚΟ ΑΛΦΑΒΗΤΟ

Στην ελληνική γλώσσα, χρησιμοποιούνται γραφήματα του ελληνικού αλφαβήτου και έχουν τη βάση τους στις αντιστοιχίες των φθόγγων με τα γράμματα. Κάθε φθόγγος αντιστοιχεί σε ένα σημείο. Παρόλα αυτά, αυτή η λογική παρουσιάζει κάποιες ατέλειες καθώς υπάρχουν λέξεις με το ίδιο σύμβολο που αντιστοιχούν όμως σε διαφορετικούς φθόγγους, από άποψη φωνητικής (π.χ. κήπος/κόςπος), όμοια φωνολογικοί φθόγγοι αντιστοιχούν σε διαφορετικά σύμβολα (π.χ. τύχη/σπίτι), διπλοί φθόγγοι οι οποίοι συμβολίζονται με ένα μόνο γράμμα (π.χ. ψάρι, ξανά) και απλοί φθόγγοι που γράφονται με περισσότερους από ένα χαρακτήρες (π.χ. μπόρα) (Οκαλίδου, 2008; Μποτίνης, 2011).

Αυτοί είναι και οι λόγοι για τους οποίους δημιουργήθηκε το φωνητικό αλφάβητο, το οποίο φέρνει τη λύση σε παρόμοιες διαφορούμενες περιπτώσεις. Η ανάλυση του φωνολογικού συστήματος κάποιας γλώσσας απαιτεί την ύπαρξη ενός αλφαβήτου που περιλαμβάνει σημεία και φθόγγους σε σχέση αναντιστοιχίας, δηλαδή κατανεμημένο έτσι ώστε σε κάθε σύμβολο να αντιστοιχεί μόνο ένας φθόγγος (Nespor, 1999; Velleman 2003).

Το φωνητικό αλφάβητο που έχει επικρατήσει παγκοσμίως και γίνεται μέχρι σήμερα χρήση του από σχεδόν όλους του γλωσσολόγους είναι το Διεθνές Φωνητικό Αλφάβητο – ΔΦΑ (International Phonetics Alphabet), το οποίο προτάθηκε από τη Διεθνή Εταιρεία Φωνητικής (International Phonetics Association). Οι πίνακες 1 και 2 δείχνουν την κατανομή των συμφώνων και των φωνηέντων αντίστοιχα, στις φυσικές γλώσσες, στις οποίες συγκαταλέγεται και η νεοελληνική γλώσσα (Nespor, 1999; Velleman 2003).

ΤΟΠΟΣ ΑΡΘΡΩΣΗΣ		Δαχτυλικά	Χειλο-δοντικά	Οδοντικά & φατνιακά	ΑναΚεκαμμένα	Ουρανο-φατνιακά	Φατνο-ουρανιακά	Ουρανιακά	Υπεροικά	Σταφυλικά	Φαρυγγικά	Γλωττιδικά
ΤΡΟΠΟΣ ΑΡΘΡΩΣΗΣ	Κλειστά	p b		t d	ʈ ɖ			c ɟ	k g	q ɢ		ʔ
	Ρινικά	m	ɱ	n	ɳ			ɲ	ŋ	ɴ		
	Πλευρικά			l	ɭ			ʎ				
	Πλευρικά προστριβόμενα			ɮ ʐ								
	Πολυαλλόμοινα									r		
	Μονοαλλόμοινα											
	Πολυαλλόμοινα τριβόμενα											
	Τριβόμενα	ɸ β	f v	θ δ s z ɹ	ʃ ʒ	ʃ ʒ	e z	ç ʝ	x ɣ	χ ɣ	ħ ʕ	h ɦ
	Προστριβόμενα			ts dz		ʧ ɗʒ						
	Προσεγγιστικά (ημίφωνα)	ɥ	ʋ					j		w		

Πίνακας 1.1 – Τα βασικά συμφωνικά σύμβολα του ΔΦΑ

	Πρόσθια		Κεντρικά		Οπίσθια	
	μη στρογγυλά/ στρογγυλά		μη στρογγυλά/ στρογγυλά		μη στρογγυλά/ στρογγυλά	
Υψηλά	i	y	i	u	ɯ	u
	ɪ					
	e	ø			ɤ	o
Μέσα			ə			
	ɛ	œ		ɐ	ʌ	ɔ
Χαμηλά	æ		ɑ		ɑ	ɒ

Πίνακας 1.2 – Τα βασικά φωνηεντικά σύμβολα του ΔΦΑ.

(Nespor, 1999; Velleman 2003).

1.2 ΦΩΝΟΛΟΓΙΑ

1.2.1 ΦΩΝΟΛΟΓΙΑ ΚΑΙ ΦΩΝΗΜΑ

Φωνολογία ονομάζεται ο τομέας της γλώσσας που ασχολείται με τους φθόγγους που χρησιμοποιούνται τακτικά στο προφορικό λόγο έχοντας ως σκοπό να κοινοποιηθούν σημασίες. Ακόμη, η φωνολογία είναι η μελέτη της φωνολογικής ικανότητας που οι ομιλητές παρουσιάζουν στη γλώσσα τους. Δηλαδή, είναι το σύστημα που δημιουργείται στα πρώτα χρόνια ενός ανθρώπου και μέσα στα όρια αυτού ορίζονται οι διαφορές ανάμεσα στους φθόγγους, οι οποίοι διακρίνουν σημασίες και μη σημασίες (Nespor, 1999;·Velleman 2003).

Ο τομέας της φωνολογίας μελετά φωνήματα. Φώνημα είναι η πιο μικρή και διακριτή μονάδα της έκφρασης, η οποία έχει την ιδιότητα να εναλλάσσεται, δηλαδή μπορεί κάποιο φώνημα να αντικαθιστά κάποιο άλλο στο ίδιο περιβάλλον. Ο χαρακτηρισμός της μονάδας αυτής ως διακριτής αποδεικνύει πως το φώνημα συμβάλλει στη διάκριση των γλωσσικών στοιχείων, άρα η αλλαγή του μέσα στο ίδιο περιβάλλον παράγει μια καινούργια μονάδα μεγαλύτερου επιπέδου (Πρωτόπαπας, 2003; Πήτα, 2009).

Οι Έλληνες εκλαμβάνουν τις λέξεις «πίνω» (pino) και «τείνω» (tino) σαν δύο ξεχωριστούς όρους. Αυτό οφείλεται στον αρχικό φθόγγο των δύο αυτών λέξεων, οι οποίοι τις κάνουν διαφορετικές μεταξύ τους, καθώς η προφορά της υπόλοιπης λέξης είναι όμοια και στις δύο. Ο χειλικός φθόγγος /p/ δημιουργεί μία έννοια και ο οδοντικός φθόγγος /t/ δημιουργεί κάποια άλλη. Έτσι, παράγονται δύο ξεχωριστές λέξεις. Οι φθόγγοι /p/ και /t/ δημιουργούν μια σχέση αντίθεσης μεταξύ τους και είναι δύο ξεχωριστά φωνήματα της Ελληνικής γλώσσας. Οπότε, σχέση αντίθεσης δημιουργείται όταν η ύπαρξη δύο διαφορετικών φθόγγων στο ίδιο περιβάλλον, δημιουργεί δύο διαφορετικές λέξεις, όταν αυτοί αντικατασταθούν. Οι δύο αυτές λέξεις, οι οποίες εμφανίζουν μοναδική διαφορά σε ένα μόνο φώνημα, ονομάζονται ελάχιστο ζεύγος αντίθεσης (Φιλιππάκη – Warburton, 1992·;Πήτα, 2009).

Ωστόσο, υπάρχει και το φαινόμενο της εναλλαγής δύο διαφορετικών φθόγγων στο ίδιο περιβάλλον χωρίς να υπάρχει καμία διαφορά στην έννοια της λέξης, αλλά

μόνο στην προφορά της. Αυτές ονομάζονται ελεύθερες φωνητικές ποικιλίες (Jacobson, 2002;·Velleman 2003).

Υπάρχουν ακόμα και οι περιπτώσεις όπου ένα φώνημα δεν υπάρχει ποτέ σε όμοιο περιβάλλον, δηλαδή διαφοροποιείται ανάλογα με το περιβάλλον του κάθε φορά. Για παράδειγμα, οι λέξεις «καλό» (kalo) και «κίλο» (cilo) εμφανίζουν τον ίδιο φθόγγο στο πρώτο χαρακτήρα τους, ο οποίος όμως στην πρώτη περίπτωση είναι το υπερωικό /k/, ενώ στη δεύτερη το ουρανικό /c/. Παρατηρείται, λοιπόν, ότι ο φώνημα κ εναλλάσσεται σε /k/ και /c/ ανάλογα με τον επόμενο χαρακτήρα, αν αυτός είναι (a, o, u) ή (i, e), πινικό και μπροστινό φωνήεν αντίστοιχα. Οι φθόγγοι που παρουσιάζουν αλλαγή, αλλά αντιστοιχούν στο ίδιο φώνημα και εξαρτώνται από το περιβάλλον λέγονται αλλόφωνα του φωνήματος και σε συμπληρωματική κατανομή (Φιλιππάκη – Warburton, 1992;·Πήτα, 2009).

1.2.2 ΔΙΑΚΡΙΤΙΚΑ ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΤΙΚΑ ΦΩΝΗΜΑΤΩΝ

Το φώνημα αποτελεί την μικρότερη μονάδα άρθρωσης και είναι αδύνατο να διαιρεθεί περισσότερο. Τα περισσότερα σύγχρονα εγχειρίδια γλωσσολογίας περιλαμβάνουν τη συγκεκριμένη θεωρία, η οποία τέθηκε υπό αμφισβήτηση από τον Jacobson, τον Trubetzkoy και λοιπά μέλη της σχολής της Πράγας (Jacobson, 2002;·Velleman 2003).

Όπως υποστηρίζει ο Trubetzkoy και οι οπαδοί του, ένα φώνημα μπορεί να διαιρεθεί ακόμα περισσότερο σε διακριτικά χαρακτηριστικά. Για παράδειγμα, τα φωνήματα /f/ και /v/ εμφανίζουν αρκετά όμοια στοιχεία, καθώς είναι χειλεοδοντικά, τριβόμενα και στοματικά. Η διαφορά τους, όμως, οφείλεται στην ανάλογη παρουσία/απουσία ηχηρότητας, η οποία είναι κατ' επέκταση το διακριτικό χαρακτηριστικό. Επομένως, το κάθε φώνημα ορίζεται ως το σύνολο των διακριτικών χαρακτηριστικών που το περιβάλλουν. Τα διακριτικά χαρακτηριστικά συμβολίζονται με «+» σε περίπτωση παρουσίας και με «-» σε περίπτωση απουσίας. Έτσι, το /p/, το οποίο είναι χειλικό, άηχο και κλειστό συμβολίζεται «+χειλικό, +άηχο, +κλειστό»(Πρωτόπαπας, 2003; Πήτα, 2009).

1.2.3 ΥΠΕΡΤΜΗΜΑΤΙΚΑ ΣΤΟΙΧΕΙΑ ΤΗΣ ΓΛΩΣΣΑΣ

Η γλώσσα, από την άποψη της φωνητικής, εμφανίζει μία συνύπαρξη φαινομένων, προσωδιακών στοιχείων, όπως είναι ο ρυθμός, ο τόνος, ο επιτονισμός και η παύση, που δεν μπορούν να αναλυθούν σπάζοντας το φωνητικό φάσμα. Τα φαινόμενα αυτά λέγονται υπερτμηματικά, λόγω του ότι δεν έχουν να κάνουν με κάποιο συγκεκριμένο φωνητικό στοιχείο, αλλά με όλο το εύρος του γλωσσικού σημείου, ενώ παράλληλα έχουν οριοθετική, εκφραστική και διακριτική λειτουργία (Πρωτόπαπας, 2003;· Πήτα, 2009).

Ο τόνος είναι το χαρακτηριστικό της συλλαβής, το οποίο την διαφοροποιεί από τις υπόλοιπες σε μια φωνολογική λέξη. Η συλλαβή, η οποία τονίζεται σε μια φωνολογική λέξη, διαχωρίζεται από τις άλλες επειδή γίνεται μακρύτερη και ισχυρότερη λόγω των ακουστικών της ιδιοτήτων και άρα κατέχει περισσότερη ένταση, διάρκεια και τονικό ύψος, δηλαδή υπάρχει υψηλότερη συχνότητα στους παλμούς των φωνητικών χορδών(Nespor, 1999;·Πρωτόπαπας, 2003).

Ο τόνος είναι είτε μουσικός είτε δυναμικός. Ο δυναμικός εξαρτάται από την ένταση της φωνής, η οποία αλλάζει ανάλογα με τον αέρα που εκπνέεται από τον αναπνευστική φωνητική οδό και καθορίζεται από τη μυϊκή δύναμη που βάζει ο ομιλητής. Μπορεί να είναι είτε ακίνητος, χωρίς να αλλάζει δηλαδή θέση, όπως στις πρώτες συλλαβές των λέξεων της ουγγρικής, της τσέχικης και της φινλανδικής γλώσσας, με οριοθετική λειτουργία, είτε κινητός με διακριτική λειτουργία, όπως στις λέξεις της ελληνικής γλώσσας. Ο μουσικός τόνος εξαρτάται από τις διαφορές στο ύψος της φωνής, το εύρος κάποιας συλλαβής, πολλές φορές περιλαμβάνει την καθοδική και ανοδική πορεία και στις περισσότερες γλώσσες έχει διακριτική λειτουργία(Φιλιππάκη – Warburton, 1992;·Πήτα, 2009).

Ο επιτονισμός είναι η καμπύλη της μελωδίας, ο χρωματισμός τόνου, που έρχεται με οποιοδήποτε γλωσσικό φώνημα και ρυθμίζεται από τις εναλλαγές στο ύψος της φωνής. Μπορεί να έχει εκφραστική, διακριτική και οριοθετική λειτουργία την ίδια στιγμή, όπως για παράδειγμα όταν παρουσιάζεται με τη μορφή ερώτησης, παράκλησης, επιθυμίας, απειλής κ.α. (Φιλιππάκη – Warburton, 1992;·Πήτα, 2009).

1.2.4 ΦΩΝΟΛΟΓΙΚΑ ΦΑΙΝΟΜΕΝΑ

Σε μία λέξη, τα φωνήματα μπορούν να εμφανίσουν συγκεκριμένες αλλαγές ως αποτέλεσμα της επαφής τους με τα φωνήματα κάποιας άλλης λέξης κατά τη διαδικασία σύνθεσης λέξεων, φράσεων και προτάσεων. Διαχωρίζονται σε διάφορα είδη φωνολογικών φαινομένων, ανάλογα με την αλλαγή την οποία υφίστανται (Φιλιππάκη – Warburton, 1992; Πήτα, 2009).

A. ΑΦΟΜΟΙΩΣΗ

Ως αφομοίωση ορίζεται η φωνητική αλλαγή στην οποία κάποιο φώνημα μορφοποιεί κάποια στοιχεία του για να συγκριθεί με κάποιο τεμάχιο του περιβάλλοντός του. Η αφομοίωση οφείλεται στη συνάρθρωση. Κατά τη δημιουργία κάποιου φθόγγου, μερικά όργανα του φωνητικού συστήματος πιάνουν την άρθρωση του φθόγγου που ακολουθεί και παίρνουν ένα ή παραπάνω από τα στοιχεία του ή παρατείνουν την άρθρωση αυτού που παράγεται πρώτος, παίρνοντας κάποια στοιχεία του και σε αυτή την περίπτωση. Τα παραδείγματα που ακολουθούν είναι σύνθετες λέξεις που προέρχονται από αφομοίωση:

- i. sin odevo → sinoडेvo
- ii. sin trexo → sindrexo
- iii. sin pono → simbono
- iv. sin fono → simfono
- v. sin valo → simvalo
- vi. sin kinono → siηginono
- vii. sin xoro → siηxoro
- viii. sin grafo → siηgrafa

Παρατηρείται το φαινόμενο της αφομοίωσης σε δύο από τα παραδείγματα. Στο τρίτο και το πέμπτο παράδειγμα, το οδοντικό έρρινο μετατρέπεται σε χειλικό, όταν ακολουθεί χειλικό σύμφωνο και στην έκτη και την όγδοη περίπτωση, γίνεται υπερωικό, όταν ακολουθεί υπερωικό σύμφωνο. Η αφομοίωση εμφανίζεται ανάλογα με το σημείο άρθρωσης. Παρατηρείται επίσης η μετατροπή των μη ηχηρών και μη

διαρκών συμφώνων (p, t, k) σε ηχηρά, εξαιτίας της επιρροής του ηχηρού έρρινου που προηγείται (Φιλιππάκη – Werburton, 1992;·Nespor, 1999).

B. ΑΝΟΜΟΙΩΣΗ

Ανομοίωση είναι η αλλαγή ενός ή παραπάνω από τα χαρακτηριστικά ενός φωνήματος έτσι ώστε αυτό να ξεχωρίσει από ένα στοιχείο στο περιβάλλον του. Όπως για παράδειγμα:

- i. αγαρί-θ-ό
- ii. διανας-t- ό
- iii. γραφ-t-ό
- iv. διοχ-t-ό

Παρατηρείται πως το συνεχές /θ/ μετατρέπεται σε μη διαρκές /t/ όταν προηγείται μη διαρκές σύμφωνο. Η ανομοίωση ξεχώρισε το /θ/ από το σύμφωνο που αυτό συνδυάστηκε (Φιλιππάκη – Werburton, 1992;·Nespor, 1999).

Γ. ΑΠΟΒΟΛΗ (ΑΦΑΙΡΕΣΗ)

Αποβολή ή αφαίρεση είναι η αποβολή ενός ολόκληρου φωνητικού τεμαχίου. Τις περισσότερες φορές αυτό συμβαίνει εξαιτίας της τάσης για απλοποίηση των συλλαβών ως προς τη δομή τους, έτσι ώστε αυτά να ακολουθούν τη βάση σύμφωνο-φωνήεν (ΣΦ). Τις περισσότερες φορές κάποιο σύμφωνο εξαφανίζεται από κάποιο συμφωνικό σύμπλεγμα ή εξαφανίζεται ένα από τα δύο συνεχόμενα φωνήεντα. Για παράδειγμα, στην περίπτωση απο arnume → ararnume το /o/ της πρόθεσης αφαιρείται, αφού η λέξη συνδυάζεται με κάποια που ξεκινά με φωνήεν(Φιλιππάκη – Werburton, 1992·Nespor, 1999).

Δ. ΠΡΟΣΘΗΚΗ

Η προσθήκη είναι το αντίθετο της αποβολής. Εδώ, υφίσταται η προσθήκη ενός τεμαχίου το οποίο δεν ανήκε σε κανένα από τα δύο μορφήματα πριν από τη σύνθεση. Στην ελληνική γλώσσα, εμφανίζεται σε περιπτώσεις όπως οι παρακάτω, όπου υφίσταται προσθήκη του /γ/ (Φιλιππάκη – Werburton, 1992; Nespor, 1999).

i. aku-o →aku-γ-o

ii. aku-a → aku-γ-a

Ε. ΜΕΤΑΘΕΣΗ

Στη μετάθεση αλλάζει η αρχική θέση κάποιου ή κάποιων φωνημάτων. Αυτή η κατηγορία παρατηρείται μόνο σε κάποιες διαλεκτικές διαφοροποιήσεις λέξεων, όπως pikros → prikos (Φιλιππάκη – Werburton, 1992; Nespor, 1999).

ΣΤ. ΣΥΝΑΙΡΕΣΗ

Η συναίρεση είναι ο συνδυασμός δύο ξεχωριστών τεμαχίων με αποτέλεσμα την παραγωγή ενός τρίτου. Αυτό ήταν ένα φαινόμενο των Αρχαίων Ελληνικών. (π.χ. dase-os → dasus, dase-a → dase (Φιλιππάκη – Werburton, 1992; Nespor, 1999).

1.2.5 ΦΩΝΟΛΟΓΙΚΗ ΑΝΑΠΤΥΞΗ

Η ανάπτυξη του φωνολογικού συστήματος ξεκινά από την αρχή της γλωσσικής ανάπτυξης ενός παιδιού και εξακολουθεί να υφίσταται και μετά από το πρώτο χρόνο της ζωής ενός ανθρώπου. Ωστόσο, εμφανίζονται διαφορές ανάμεσα στο πρώτο και στα υπόλοιπα στάδια της γλωσσικής ανάπτυξης. Οι διαφορές αυτές σχετίζονται με το γεγονός ότι κατά τη διάρκεια της ανάπτυξης πραγματοποιείται, από φωνολογική άποψη, η πιο έκδηλη ανάπτυξη στο γλωσσικό σύστημα (Πόρποδας, 1996; Πήτα, 2009).

Σε αυτό το στάδιο, ο άνθρωπος δημιουργεί ήχους που, παρά το γεγονός πως διαφοροποιούνται με το πέρασμα των μηνών, δεν είναι φωνολογικά σύνολα τα οποία μπορούν να ορισθούν ως λέξεις. Για τον λόγο αυτό, ο πρώτος χρόνος της ζωής του ανθρώπου ονομάζεται προπαρασκευαστική περίοδος της γλωσσικής ανάπτυξης της συντακτικής και σημασιολογικής εξέλιξης που έπεται, καθώς στην ουσία δεν υπάρχει συντακτική και σημασιολογική εξέλιξη σε αυτή την ηλικία μιας και ο άνθρωπος δεν περιέχει ακόμα λέξεις στο λόγο του (Πόρποδας, 1996; Πήτα, 2009).

Οι σημαντικότερες διαφορετικές καταστάσεις της φωνολογικής ανάπτυξης είναι α) οι πρώτες άναρθρες φωνές, που διαρκούν από 0 έως 3 μήνες και περιορίζονται σε συγκεκριμένους ήχους, όπως το κλάμα που είναι και ο πρώτος ήχος ενός νεογέννητου, β) το βάβισμα, το οποίο εμφανίζεται περίπου τον 4^ο με 5^ο μήνα, αποτελεί μια παραλλαγή του πρώτου σταδίου, έχει να κάνει κυρίως με αναδιπλασιαζόμενες συλλαβές (π.χ. gangang) και θεωρείται ο πρώτος σταθμός της γλωσσικής ανάπτυξης, γ) τα ιδιόρρυθμα φωνολογικά σύνολα, τα οποία αρχίζουν να εμφανίζονται από τον 8^ο μήνα και παρουσιάζουν διαφορές στην ηχητική παραγωγή του ανθρώπου, με υποψίες ρυθμού και επιτονισμού, παρά το γεγονός ότι ο λόγος απαρτίζεται ακόμα από ασυναρτησίες και δ) το ολοφραστικό στάδιο, στο τέλος του πρώτου έτους, στο οποίο οι ασυναρτητοί ήχοι δίνουν τη θέση τους στις πρώτες λέξεις, δηλαδή στις πρώτες αρθρούμενες φωνολογικές παραγωγές (Πόρποδας, 1996; Πήτα, 2009).

1.2.6 ΗΛΙΚΙΕΣ ΑΠΟΚΤΗΣΗΣ ΦΩΝΗΜΑΤΩΝ

Η ικανότητα της άρθρωσης συνεισφέρει στο σχηματισμό της σειράς στην οποία κάνουν την εμφάνισή τους τα φωνήματα. Η απόκτηση των φωνημάτων και των συμφωνικών συμπλεγμάτων τελειοποιείται στον 7^ο με 8^ο χρόνο της ζωής του ανθρώπου. Ειδικότερα, ο Πίνακας 1.3 παρουσιάζει τις ηλικίες στις οποίες ο άνθρωπος αποκτά τα φωνήματα και ο Πίνακας 1.4 τις ηλικίες στις οποίες αποκτά τα συμπλέγματα (Κατή, 1992; Οκαλίδου, 2008).

Πίνακας 1.3 – Ηλικίες απόκτησης συμφώνων της Νεοελληνικής γλώσσας σύμφωνα με την έρευνα του ΠΣΛ (1995).

ΦΩΝΗΜΑ	ΗΛΙΚΙΑ ΚΑΤΑΚΤΗΣΗΣ
p	2,6-3,0 ετών
b	2,6-3,0 ετών
m	2,6-3,0 ετών
n	3,0-3,6 ετών
t	2,6-3,0 ετών
d	3,0-3,6 ετών
k	2,6-3,0 ετών
g	2,6-3,0 ετών
x	3,0-3,6 ετών
f	3,6-4,0 ετών
l	3,6-4,0 ετών
ts	4,6-5,0 ετών
dz	4,6-5,0 ετών
s	3,6-4,0 ετών
z	3,6-4,0 ετών
r	5,6-6,0 ετών
v	3,0-3,6 ετών
ð	4,0-4,6 ετών
θ	4,0-4,6 ετών
c	2,6-3,0 ετών
ʃ	2,6-3,0 ετών
ç	3,0-3,6 ετών
j	3,0-3,6 ετών
ʎ	4,0-4,6 ετών
ɲ	2,6-3,0 ετών

(Οκαλίδου, 2008)

Πίνακας 1.4 – Ηλικίες απόκτησης συμπλεγμάτων

ΗΛΙΚΙΑ	ΣΥΜΠΛΕΓΜΑΤΑ ΣΥΜΦΩΝΩΝ
3,6-4,0 ετών	sp pl kl vl kn, pn pc vɣ
4,0-4,6 ετών	fl st sk sc ps, ks xt tr kr dj zm mn
4,6-5,0 ετών	sf vr dr xn zɣ ft
5,0-5,6 ετών	ɣl ɣr str
5,6-6,0 ετών	ðr θr xtr ftc

(Καμπανάρου, 2007)

1.2.7 ΣΧΕΣΗ ΜΕΤΑΞΥ ΦΩΝΗΤΙΚΗΣ ΚΑΙ ΦΩΝΟΛΟΓΙΑΣ

Η φωνολογία και η φωνητική συνδέονται άμεσα μεταξύ τους, τόσο με βασικά πράγματα, όσο και με αλληλένδετους τρόπους επεξεργασίας στα διάφορα στάδια της γλώσσας τους. Το γεγονός αυτό καθιστά την διαχωριστική γραμμή μεταξύ τους πλέον δυσδιάκριτη. Αρχικά, η φωνολογία επικεντρώνεται στην ανάλυση της διαδικασίας του προφορικού λόγου με αφηρημένη έννοια, όπως είναι ο διαχωρισμός και οι σχέσεις ανάμεσα στις φωνητικές κατηγορίες, ενώ η φωνητική αφορά την ανάλυση των σχέσεων ανάμεσα σε αφηρημένες και συγκεκριμένες καταστάσεις της γλώσσας, όπως για παράδειγμα τη σχέση των φωνητικών κατηγοριών με τις παραμέτρους του προφορικού λόγου. Δηλαδή, η φωνολογία μελετά φωνητικές κατηγορίες, όπως είναι τα φωνήεντα, τα σύμφωνα και οι τόνοι, μέσα στα όρια ενός λειτουργικού μηχανισμού της γλώσσας, ενώ η φωνητική μελετά τρόπους με τους οποίους καθορίζεται ο μηχανισμός της γλώσσας από τις παραμέτρους του προφορικού λόγου (Κατή, 1992; Οκαλίδου, 2008).

Ο τρόπος που λειτουργεί ο προφορικός λόγος κάνει δυσδιάκριτα το όρια μεταξύ φωνητικής και φωνολογίας. Έτσι, ο διαχωρισμός αυτών των δύο, συνήθως, βασίζεται σε θεωρητικό υπόβαθρο και μεθοδολογικές προσεγγίσεις, παρά στην ίδια την επιστημονική προσέγγιση της γλώσσας. Παρόλα αυτά, η φωνολογία ασχολείται με πράγματα όπως η προέλευση κάποιων κατηγοριών του προφορικού λόγου, όπως φωνήεντα και σύμφωνα από τη μορφολογία της γλώσσας, σύμφωνα με τη σύνθεση του λεξικού, ενώ η φωνητική μελετά τις σχέσεις ανάμεσα σε αυτές τις κατηγορίες και τις παραμέτρους του προφορικού λόγου, κάτι που είναι παράδειγμα της τυπικής διάκρισης ανάμεσα σε φωνολογία και φωνητική (Κατή, 1992; Οκαλίδου, 2008).

Πέρα από τις γλωσσικές λειτουργίες που απλώνονται σε όλους τους κλάδους της γλώσσας, η φωνητική (και ειδικά η προσωδία), είναι σημαντικός παράγοντας πολλών παραγλωσσικών λειτουργιών, όπως η έκπληξη, ο θαυμασμός και η οργή, όπως και κάποιων εξωγλωσσικών λειτουργιών, όπως η ηλικία, το φύλο και τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά του κάθε ομιλητή. Οι διάφορες διάλεκτοι και διαφοροποιήσεις της γλώσσας από διάφορα μέρη του κόσμου και κοινωνικές ομάδες, όπως και η προφορά των ξένων γλωσσών, εξαρτώνται από φωνητικά χαρακτηριστικά, τη στιγμή που αυτά συνδυάζονται, αναλόγως, με άλλους παράγοντες που επηρεάζουν τη γλώσσα, όπως είναι σύνταξη. Οι κύριες κατηγορίες της

προσωδίας επηρεάζονται από τις γλωσσικές και φωνητικές κατηγορίες κατά την απόκτηση της γλώσσας και από την παθογένεια της γλώσσας, σε συνδυασμό πάντα με διάφορες παθολογικές καταστάσεις και δυσλειτουργίες που εμφανίζει η δημιουργία λόγου (Κατή, 1992; Μποτίνης, 2011).

2. ΦΩΝΟΛΟΓΙΚΗ ΕΝΗΜΕΡΟΤΗΤΑ

Φωνολογική ενημερότητα είναι η ικανότητα του ομιλητή να μπορεί να ξεχωρίζει ένα λεκτικό σύνολο στα συστατικά του φωνήματα και να τα χειρίζεται με τέτοιο τρόπο, ώστε να μπορεί να γίνει σωστά η σύνδεση τους. Έτσι, κάποιος που έχει ανεπτυγμένη με σωστό τρόπο τη φωνολογική ενημερότητα μπορεί να καταλάβει ότι τα λεκτικά σύνολα είναι φτιαγμένα από φθόγγους που μπορούν να μελετηθούν ξεχωριστά, μακριά από το τελικό λεκτικό σύνολο. Η λειτουργία του προφορικού λόγου και ο χειρισμός αυτού, συνδέονται άμεσα με τη χρήση των φωνολογικών στοιχείων. Ο ομιλητής πρέπει να ξέρει να χειρίζεται τα φωνολογικά στοιχεία, που στόχος τους είναι η δημιουργία λέξεων οι οποίες να βγάζουν νόημα, έτσι ώστε να υπάρχει κατ' επέκταση επικοινωνία. Άρα, η φωνολογική ενημερότητα, είναι μία δεξιότητα μεταγλωσσική, αφού ο ομιλητής πρέπει να αντιλαμβάνεται ότι οι λέξεις είναι φτιαγμένες από συλλαβές και οι συλλαβές από φθόγγους όπως επίσης και την αντίληψη του χειρισμού των δομικών μελών της γλώσσας (Παντελιάδου, 2000). Παρόλα αυτά, η έννοια της φωνολογικής ενημερότητας δεν έχει σχέση με την έννοια της αποκωδικοποίησης. Η αποκωδικοποίηση αφορά τον εντοπισμό των γραφημάτων και τη σχέση αυτών με τους φθόγγους ή με τον ακουστικό εντοπισμό των φωνημάτων(Παντελιάδου, 2000; Μποτίνης, 2011).

Τα παραπάνω οδηγούν στο συμπέρασμα πως μαθητές με μαθησιακές δυσκολίες έχουν πρόβλημα στην αντίληψη και επεξεργασία της φωνολογικής δομής, είτε στη μορφή λέξεων είτε συλλαβών (Πόρποδας, 2002). Εξαιτίας αυτών των προβλημάτων, η ανάγνωση είναι δύσκολη και αποτελεί εμπόδιο στην αυτοματοποίηση. Ακόμα, η δυσκολία της ανάλυσης μιας λέξης σε επιμέρους στοιχεία της, όπως συλλαβές και φωνήματα, δυσχεραίνει και τη διαδικασία της γραφής, αφού η σωστή αντιστοιχία του γραπτού με το φώνημα απαιτεί καλή ανάπτυξη της φωνολογικής ενημερότητα (Πόρποδας, 2002; Μποτίνης, 2011).

Υπάρχει άμεση σχέση ανάμεσα στη φωνολογική ενημερότητα και τη φωνολογική επίγνωση. Φωνολογική επίγνωση είναι η ικανότητα αντίληψης και συνειδητής παρεμβολής του ομιλητή στα φωνολογικά κομμάτια του λόγου με τρόπους που επιταχύνουν την επιθυμητή επικοινωνία. Αυτοί οι τρόποι διακρίνονται σε σύνδεση, προσθήκη, αντικατάσταση, αναγνώριση, απομόνωση, διαγραφή, ταύτιση και έχουν ως σκοπό τη δημιουργία λέξεων με ή χωρίς νόημα, όπως είναι οι ψευδολέξεις (Πόρποδας, 2002;·Μποτίνης, 2011).

Η φωνολογική επίγνωση και επομένως και ο γραπτός λόγος, είναι δεξιότητες που αποκτούνται μέχρι ένα σημαντικό βαθμό στην προσχολική ηλικία και συνεχίζουν να αναπτύσσονται στη σχολική ηλικία (Πόρποδας, 2002;·Μποτίνης, 2011).

Πολλοί ορισμοί έχουν δοθεί στη «φωνολογική ενημερότητα» και έχουν όλοι κοινό παρανομαστή την ικανότητα διαχείρισης του λόγου και της ανάλυσης αυτού σε συστατικά στοιχεία.(Πόρποδας, 2002;·Μποτίνης, 2011).

Πολλοί ερευνητές ορίζουν τη «φωνολογική συνείδηση» ως έκφραση γλωσσικών συνόλων, η οποία αναδεικνύει την ικανότητα διαχώρισης του προφορικού λόγου σε επιμέρους μέλη χωρίς νόημα, όπως φθόγγους και συλλαβές. Πιο συγκεκριμένα, με τον όρο «φωνηματική συνείδηση» (conscience phonémique) προσδιορίζει την ικανότητα του ατόμου να χειρίζεται τα φωνήματα (Πόρποδας, 2002;·Μποτίνης, 2011).

Ένας άλλος ορισμός τη χαρακτηρίζει ως «φωνολογική συνείδηση» την ικανότητα των ατόμων να ξεχωρίζουν το λόγο σαν εργαλείο επικοινωνίας, δηλαδή να την χρησιμοποιούν σαν συνδυασμό στοιχείων δίχως νόημα και να δοκιμάσουν συνδυασμούς αυτών των στοιχείων μέχρι να φτάσουν σε ένα επιθυμητό αποτέλεσμα (Πόρποδας, 2002;·Μποτίνης, 2011).

Ακόμη, η φωνολογική συνείδηση ορίζεται με 2 τρόπους:

- Την ικανότητα του χειριστή του λόγου να διαχειρίζεται και να αντιλαμβάνεται τα φωνηματικά του στοιχεία.
- Η συνειδητή ικανότητα του ατόμου με στόχο και σκοπό τις λειτουργίες και τη δομή της γλώσσας.

Επίσης, πολλοί ορίζουν τη φωνηματική συνείδηση ως την ικανότητα χειρισμού της φωνολογικής μορφής των λέξεων που κατέχει ο μαθητής.

Ο Κ. Πόρποδας (1989, 1992) αναφέρεται στη φωνολογική ενημερότητα σαν την ικανότητα του μαθητή να επεξεργάζεται τα λεκτικά σύνολα και να τα διαχωρίζει σε φωνήματα.

Η Π. Παπούλια – Τζελέπη (1998) ορίζει τη φωνολογική συνείδηση ως την ικανότητα αντίληψης του προφορικού αποτελέσματος σαν δημιουργήμα μίας σειράς διαφορετικών ήχων.

Η Σ. Παντελιάδου (2001) υποστηρίζει πως η φωνολογική συνείδηση αποτελεί ένα μείγμα ικανοτήτων που καθιστά πιο κατανοητή τη δομή κατά τμήματα που παρουσιάζει ο προφορικός λόγος.

Από όλα τα παραπάνω γίνεται φανερός ο κεντρικός πυλώνας όλων των ορισμών επάνω στη φωνολογική συνείδηση, ο οποίος είναι ο διαχωρισμός του προφορικού λόγου σε επιμέρους μονάδες.

3. ΑΝΑΠΤΥΞΙΑΚΗ ΦΩΝΟΛΟΓΙΚΗ ΔΙΑΤΑΡΑΧΗ

Σύμφωνα με το DSM-V «η αναπτυξιακή φωνολογική διαταραχή αποτελεί αδυναμία στη χρήση ήχων της ομιλίας που είναι αναπτυξιακά αναμενόμενοι για την ηλικία και τη διάλεκτο, και περιλαμβάνει λάθη στην παραγωγή των ήχων, στη χρήση των ήχων ή αντικατάσταση ενός ήχου από έναν άλλον». Η συγκεκριμένη φωνολογική διαταραχή δεν συνυπάρχει με ακουσολογικά, γνωστικά, συναισθηματικά, κοινωνικά ή συμπεριφορικά προβλήματα (Νικολόπουλος, 2008; Οκαλίδου, 2008).

Η αναπτυξιακή φωνολογική διαταραχή χωρίζονται σε δύο τύπους: α) φωνητικός τύπος, όταν επηρεάζεται η ομιλία δεν είναι καταληπτή λόγω κάποιας αδυναμίας στην άρθρωση των ήχων της ομιλίας και β) φωνηματικός τύπος, όταν επηρεάζεται η αναπαράσταση των ήχων της ομιλίας στο νοητικό λεξικό και ο τρόπος πρόσβασης και ανάκλησης. Ο φωνηματικός τύπος έχει ως επί το πλείστον γλωσσική/γνωστική βάση, ενώ είναι πιθανόν να υπάρχουν και οι δύο τύποι σε μια φωνολογική διαταραχή (Νικολόπουλος, 2008; Οκαλίδου, 2008).

Και στις δύο περιπτώσεις πρόκειται για διαταραχές λειτουργικής φύσης, καθώς η ανατομία και φυσιολογία του μηχανισμού της ομιλίας παραμένουν ακέραιες, αλλά το φωνολογικό σύστημα της παραγωγής είναι μειωμένο ή διαφορετικό από τα υπόλοιπα τυπικώς αναπτυσσόμενα φωνολογικά συστήματα. Στις αναπτυξιακές φωνολογικές διαταραχές, λοιπόν, δεν ανευρίσκεται η αιτία που προκαλεί τη φωνολογική διαταραχή, διότι παρ'όλη την ποικιλομορφία των φωνολογικών προβλημάτων, η διαφορική ανάλυση των λαθών δεν έχει οδηγήσει στον προσδιορισμό συγκεκριμένων ελλειμμάτων του μηχανισμού της ομιλίας (Νικολόπουλος, 2008;·Οκαλίδου, 2008).

Διακρίνονται δύο είδη: α) η φωνολογική καθυστέρηση, η οποία αντιπροσωπεύει το περιορισμένο φωνολογικό σύστημα των παιδιών και β) η φωνολογική διαταραχή, όπου οι φωνολογικές παραγωγές δεν συνάδουν με την τυπική αναπτυξιακή πορεία και δεν συναντώνται σε μικρότερα παιδιά. Επίσης, σε ένα ποσοστό της τάξεως του 50%-75% του συνόλου των παιδιών με αναπτυξιακές φωνολογικές διαταραχές, συνυπάρχει και γλωσσική ανεπάρκεια (Νικολόπουλος, 2008;·Οκαλίδου, 2008).

Ακόμη, η πιθανότητα εκδήλωσης φωνολογικών δυσκολιών σε δίγλωσσα παιδιά, είτε στη μητρική είτε στη δεύτερη γλώσσα, είναι αυξημένη λόγω της επίδρασης της ομιλούμενης γλώσσας. Ωστόσο, δεν επρόκειτο πάντα για φωνολογική διαταραχή, ούτε χρήζουν άμεσης λογοθεραπευτικής παρέμβασης. Αν, όμως, επηρεάζονται σε μεγάλο βαθμό το φωνητικό ρεπερτόριο, η φωνολογική αντίληψη των ήχων, το σύστημα των φωνοτακτικών κανόνων και ο λεκτικός τόνος, τότε θα πρέπει να παραπεμφθεί για περαιτέρω αξιολόγηση (Νικολόπουλος, 2008;·Οκαλίδου, 2008).

Τα χαρακτηριστικά, λοιπόν, της αναπτυξιακής φωνολογικής διαταραχής είναι: α) η απόκλιση του φωνολογικού συστήματος από την τυπική αναπτυξιακή πορεία της ομιλίας, β) η συστηματική δυσκολία παραγωγής φωνημάτων σε οποιαδήποτε θέση (αρχική, μέση, τελική) μέσα στη λέξη, γ) η μειωμένη καταληπτότητα της ομιλίας, δ) η κυριαρχία των αντικαταστάσεων φωνημάτων έναντι των αποκοπών, ε) η μη επιτυχής επικοινωνία και στ) το γνωστικό έλλειμμα στην επίγνωση των φωνολογικών χαρακτηριστικών των φθόγγων (Νικολόπουλος, 2008;·Οκαλίδου, 2008).

4.ΑΙΤΙΑ ΦΩΝΟΛΟΓΙΚΗΣ ΔΙΑΤΑΡΑΧΗΣ

Η φωνολογία είναι ο σύνδεσμος επικοινωνίας, που επιτρέπει στους ομιλητές και τους ακροατές μιας γλώσσας, να κωδικοποιήσουν και να αποκωδικοποιήσουν την πρόθεση, το νόημα, και τη δομή της γλώσσας. Όλες οι γλώσσες έχουν φωνολογία, είτε πρόκειται για προφορική είτε για νοηματική γλώσσα. Στις προφορικές γλώσσες, η φωνολογία αφορά τον σχηματισμό, την ταχύτητα, την αλληλουχία και τον ρυθμό των στοματικών, αναπνευστικών και φωνητικών κινήσεων, οι οποίες δημιουργούνται από τον ομιλητή και τις λαμβάνει ο ακροατής. Ακόμη, η φωνολογία περιλαμβάνει μια νοητική αντιπροσώπευση των προτύπων, των κανόνων, των κατηγοριών και των περιορισμών των ηχητικών συστημάτων των ανθρώπων και των ιδιαίτερων χαρακτηριστικών της παιδικής γλώσσας (Κοσμίδου & Κωνσταντίνου, 2011;·Anderson&Shames, 2013).

Οι περισσότεροι ειδικοί διακρίνουν τις φωνολογικές διαταραχές, ανάλογα με την αιτία τους, σε δύο κατηγορίες: τις οργανικές και τις λειτουργικές. Οι οργανικές διαταραχές αποδίδονται σε φυσικές (σωματικές) καταστάσεις, όπως ακατάλληλη διέλευση αέρα μέσω της μύτης κατά την παραγωγή φωνημάτων, όπως /b/ ή /s/. Αυτό συμβαίνει συχνότερα σε παιδιά με υπερωϊοσχιστία ή υπερωοφαρυγγική ανεπάρκεια (ΥΦΑ). Ακόμη, μπορεί να υφίσταται απαλοιφή συμφώνων στο τέλος των λέξεων, εξαιτίας μιας βαρηκοΐας, η οποία εμποδίζει την ακρόαση αυτών των ήχων. Οι λειτουργικές διαταραχές παρουσιάζουν ομιλητικά λάθη χωρίς, όμως, να οφείλονται σε σωματική ανωμαλία. Ο συγκεκριμένος διαχωρισμός συμβάλλει θετικά στην περιγραφή, αλλά όχι τόσο στην αξιολόγηση και την παρέμβαση (Κοσμίδου και Κωνσταντίνου, 2011;·Anderson&Shames, 2013).

Ένας ακόμη διαχωρισμός είναι μεταξύ φωνητικών και φωνολογικών διαταραχών. Το φωνολογικό σύστημα χωρίζεται σε τρία επίπεδα: α)ακουστοκινητική παραγωγή ομιλίας, β) αντιπροσώπευση και γ) οργάνωση. Το πρώτο επίπεδο είναι φωνητικό, ενώ τα άλλα δύο είναι τα φωνολογικά επίπεδα. Το φωνητικό επίπεδο μπορεί να χωριστεί σε δύο μέρη: εισροή ή αντίληψη και εκροή ή παραγωγή. Κάθε μέρος του σχήματος μπορεί να θεωρηθεί, ότι αντιπροσωπεύει έναν τύπο διαταραχή ομιλητικών ήχων (Κοσμίδου & Κωνσταντίνου, 2011;·Anderson&Shames, 2013)

Τα αίτια, λοιπόν, της διαταραχής είναι αρκετά, αλλά όπως και στις περισσότερες διαταραχές, έτσι και στη φωνολογική, το κύριο αίτιο είναι η ύπαρξη

γενετικής προδιάθεσης. Είναι φανερό πως η γλωσσική ανάπτυξη επηρεάζεται από γενετικούς παράγοντες, αλλά η πηγή της διαταραχής σε συγγεκριμένα γονίδια δεν αποδεικνύεται (Κάκουρος & Μανιαδάκη, 2006; Κοσμίδου & Κωνσταντίνου, 2011).

Επίσης, πολλοί ερευνητές υποστηρίζουν ότι για την εμφάνιση της φωνολογικής διαταραχής στα παιδιά ευθύνεται το χαμηλό νοητικό τους δυναμικό, καθώς τα παιδιά με φωνολογική διαταραχή μειονεκτούν κατά 3 μονάδες σε σχέση με παιδιά αντίστοιχης ηλικίας. Ωστόσο, τα παιδιά που λαμβάνουν έγκαιρη θεραπευτική παρέμβαση δείχνουν να μην υπολείπονται σε γνωστικές διεργασίες. Οπότε, πολλοί ειδικοί καταλήγουν στο συμπέρασμα πως η φωνολογική διαταραχή είναι η αιτία της χαμηλής νοητικής επίδοσης και όχι το αντίστροφο (Κάκουρος & Μανιαδάκη, 2006; Κοσμίδου & Κωνσταντίνου, 2011).

Επιπρόσθετα, μία σοβαρή αιτία αποτελεί και η μερική απώλεια ακοής στην περίοδο της γλωσσικής κατάκτησης των φωνημάτων. Οι επαναλαμβανόμενες ωτίτιδες ή φλεγμονές του μέσου ωτός, πολλές φορές συνοδεύονται από μερική απώλεια ακοής κατά τον πρώτο χρόνο της ζωής. Άλλωστε, έχει αποδειχθεί πως παιδιά ηλικίας 2 με 3 ετών με διαταραχή γλωσσικής έκφρασης, αν και ξεπέρασαν τις δυσκολίες τους, είχαν επανειλημμένα επεισόδια ωτίτιδας σε μικρότερη ηλικία (Κάκουρος & Μανιαδάκη, 2006; Κοσμίδου & Κωνσταντίνου, 2011).

Στους ψυχοκοινωνικούς παράγοντες που επηρεάζουν την εμφάνιση της φωνολογικής διαταραχής συγκαταλέγεται και η συναισθηματική ανωριμότητα. Σε πολλές περιπτώσεις, παιδιά που έχουν βιώσει ως βρέφη το άγχος αποχωρισμού και δεν έχουν αναπτύξει ασφαλή δεσμό με κάποιο σταθερό πρόσωπο, τείνουν να καθυστερούν περισσότερο να κατακτήσουν αναπτυξιακά ορόσημα όπως ο λόγος (Κάκουρος & Μανιαδάκη, 2006; Κοσμίδου & Κωνσταντίνου, 2011).

Επιπλέον, το μεγαλύτερο ποσοστό των ατόμων που παρουσιάζουν διαταραχή στην φωνολογία είναι άτομα που δεν παρουσιάζουν κανένα οργανικό (εγκεφαλική παράλυση, βαρηκοΐα, εγκεφαλικό επεισόδιο), ανατομικό (ύπαρξη κοντού χαλινού) ή ψυχολογικό (άγχος, στρες) αίτιο (Κάκουρος & Μανιαδάκη, 2006; Κοσμίδου & Κωνσταντίνου, 2011).

Εναλλακτικά, οι φωνολογικές διαταραχές μπορεί να είναι αποτέλεσμα: α) ανεπαρκών αντιληπτικών/ γνωστικών μηχανισμών στην επεξεργασία και οργάνωση του φωνολογικού συστήματος και β) δυσκολιών στον προγραμματισμό ή τον

συντονισμό των αρθρωτικών κινήσεων κατά τη δυναμική επιτέλεση της ομιλίας. Σχετικά με την πρώτη περίπτωση, τα παιδιά με διαταραχές στη φωνολογία συχνά αναπτύσσουν δικά τους πρότυπα φωνολογικά συστήματα, τα οποία περιλαμβάνουν δικούς τους φωνοτακτικούς κανόνες. Αυτά τα φωνολογικά συστήματα διαφέρουν από την ομιλία των ενηλίκων ως προς τον αριθμό των φωνημάτων, καθώς είναι αρκετά μειωμένος εξαιτίας, συνήθως των πολλών παραλείψεων (Κάκουρος & Μανιαδάκη, 2006; Νικολόπουλος, 2008).

Από τα παραπάνω, λοιπόν, προκύπτει ότι οι φωνολογικές διαταραχές διακρίνονται από ετερογένεια όσον αφορά τις αιτίες που τις προκαλούν. Έτσι, οι φωνολογικές διαταραχές μπορεί να οφείλονται σε: Α) άλλες αναπτυξιακές και νευρολογικές διαταραχές, όπως οι κινητικές διαταραχές της ομιλίας, η νοητική υστέρηση, οι αισθητηριακές βλάβες, οι οποίες επηρεάζουν με διαφορετικό τρόπο την ανάπτυξη της ομιλίας. Β) λειτουργικές διαταραχές της άρθρωσης, οι οποίες εμφανίζονται ως αδυναμία παραγωγής συγκεκριμένων φθόγγων παρά την έλλειψη οργανικής ανωμαλίας. Γ) δυσπλασίες του συστήματος ομιλίας (π.χ. υπερωιοσχιστίες). Δ) δυσκολίες γνωστικού τύπου που αφορούν τη γλωσσική γνώση και οργάνωση των ήχων στον εγκέφαλο (Κάκουρος & Μανιαδάκη, 2006; Νικολόπουλος, 2008).

Παρόλα αυτά ερευνητές υποστηρίζουν ότι ο όρος αναπτυξιακή φωνολογική διαταραχή θα πρέπει να αναφέρεται σε περιπτώσεις που δεν αφορούν αδυναμίες άρθρωσης αλλά την κατασκευή μοναδικών κανόνων χρήσης των ήχων της γλώσσας από το παιδί. Από την άλλη πλευρά, άλλοι ερευνητές θεωρούν πως ο όρος πρέπει να περιγράφει όλες τις παραγωγές του λόγου που χαρακτηρίζονται από ουδετεροποίηση ή έλλειψη κατάλληλων φωνητικών αντιθέσεων, ανεξάρτητα από την αιτία (Κάκουρος & Μανιαδάκη, 2006; Νικολόπουλος, 2008).

5. ΟΙ ΦΩΝΟΛΟΓΙΚΕΣ ΔΙΕΡΓΑΣΙΕΣ

Μέσα από τις φωνολογικές διεργασίες που χρησιμοποιεί ένα παιδί, ο ειδικός καθορίζει αν το παιδί ακολουθεί την τυπική αναπτυξιακή πορεία της ομιλίας ή ο λόγος του προμηνύει μια φωνολογική διαταραχή. Επομένως, όταν ο λόγος ενός παιδιού αποτελείται από πολλές διαφορετικές διεργασίες, συνήθως μειώνεται και η καταληπτότητα, με αποτέλεσμα οι γονείς να αναζητούν άμεσα συμβουλές από κάποιον ειδικό (Νικολόπουλος, 2008; Shipley & McAfee, 2013).

Μερικές, λοιπόν, από τις φωνολογικές διεργασίες που φανερώνουν την ύπαρξη φωνολογικής διαταραχής, όταν χρησιμοποιούνται σε αυξημένο βαθμό από το παιδί, είναι:

- **Φατνιοποίηση:** κατά την οποία το παιδί αντικαθιστά ένα χειλικό ή χειλοδοντικό φώνημα με ένα φατνιακό, π.χ. /tilo/ αντί για μήλο.
- **Αφομοίωση (αρμονία):** κατά την οποία το παιδί μετατρέπει ένα σύμφωνο, κάνοντας το να μοιάζει με τα φωνήματα που το περιβάλλουν, π.χ. /baba/ αντί για μπάντα.
- **Οπισθοποίηση:** κατά την οποία το παιδί αντικαθιστά ένα πιο πρόσθιο φώνημα με ένα φώνημα το οποίο παράγεται σε οπίσθια θέση, π.χ. /kara/ αντί για τάπα.
- **Απλοποίηση συμπλέγματος:** κατά την οποία το παιδί απλοποιεί το σύμπλεγμα σε ένα φώνημα, π.χ. /rio/ αντί για πλοίο.
- **Συγχώνευση:** κατά την οποία το παιδί αντικαθιστά δύο παρακείμενα φωνήματα με ένα διαφορετικό φώνημα, π.χ. /θamata/ αντί για σταμάτα.
- **Αποτριβικοποίηση:** κατά την οποία το παιδί αντικαθιστά ένα τριβόμενο φώνημα με ένα προστριβόμενο, π.χ. /ʒeko/ αντί για πλέκω.
- **Απορινικοποίηση:** κατά την οποία το παιδί αντικαθιστά ένα στιγμικό φώνημα με ένα ρινικό, π.χ. /na/ αντί για μα.
- **Απουρανικοποίηση:** κατά την οποία το παιδί αντικαθιστά ένα ουρανικό τριβόμενο φώνημα με ένα φατνιακό τριβόμενο, π.χ. /diut/ αντί για κουτί.
- **Μείωση:** κατά την οποία το παιδί προσθέτει το φώνημα /i/, π.χ. /scilos/i/ αντί για σκύλος.
- **Διπλασιασμός:** κατά την οποία το παιδί επαναλαμβάνει μια λέξη, π.χ. /nene/ αντί για ναι.
- **Επένθεση:** κατά την οποία το παιδί εισάγει ένα νέο φώνημα, π.χ. /karefi/ αντί για καρφί.
- **Απαλοιφή τελικού συμφώνου:** κατά την οποία το παιδί διαγράφει το τελικό σύμφωνο, π.χ. /scilo/ αντί για σκύλος.
- **Εμπροσθοποίηση:** κατά την οποία το παιδί αντικαθιστά ένα οπίσθιο φώνημα με ένα πρόσθιο, π.χ. /mata/ αντί για γάτα.

- **Γλωσσολίσθηση:** κατά την οποία το παιδί αντικαθιστά ένα υγρό φώνημα με μια ολίσθηση, π.χ. /noba/ αντί για ρόμπα.
- **Απαλοιφή αρχικού συμφώνου:** κατά την οποία το παιδί παραλείπει το αρχικό σύμφωνο, π.χ. /upa/ αντί για κούπα.
- **Χειλιοκοποίηση:** κατά την οποία το παιδί αντικαθιστά ένα φώνημα με ένα ακρογλωσσικό χειλικό φώνημα, π.χ. /roga/ αντί για τώρα.
- **Αντιμετάθεση:** κατά την οποία το παιδί μετατοπίζει δύο φωνήματα της ίδιας λέξης, π.χ. /flaural/ αντί για φράουλα.
- **Στιγμικοποίηση:** κατά την οποία το παιδί αντικαθιστά ένα τριβόμενο φώνημα με ένα στιγμικό, π.χ. /telo/ αντί για θέλω.
- **Απαλοιφή οξύτητας:** κατά την οποία το παιδί παραλείπει ένα οξύ φώνημα, π.χ. /op/ αντί για τόπι.
- **Πτώση προτονικής συλλαβής:** κατά την οποία το παιδί παραλείπει μια συλλαβή χωρίς τόνο, π.χ. /nana/ αντί για μπανάνα.
- **Ηχηροποίηση ή Αηχοποίηση:** κατά την οποία το παιδί ηχηροποιεί ή αηχοποιεί τα φωνήματα, π.χ. /pala/ αντί για μπάλα.
- **Φωνηεντικοποίηση:** κατά την οποία το παιδί υποκαθιστά ένα φωνήεν με ένα υγρό φώνημα στην τελική θέση, π.χ. /kasko/ αντί για κασκόλ.

Παρόλα αυτά, οι περισσότερες φωνολογικές διεργασίες υποχωρούν πριν τα 3 έτη, ενώ κάποιες άλλες επιμένουν να υφίστανται. Σημασία για τον ειδικό, όμως, έχει ο αριθμός και το είδος των φωνολογικών διεργασιών που χρησιμοποιεί το κάθε παιδί, προκειμένου να οδηγηθεί σε ασφαλή συμπεράσματα (Νικολόπουλος, 2008; Shipley&McAfee, 2013).

Ωστόσο, οι φωνολογικές διεργασίες που εξαφανίζονται πριν τα 3 έτη είναι: η πτώση προτονικής συλλαβής, η απαλοιφή τελικού συμφώνου, ο διπλασιασμός, η μείωση, η εμπροσθοποίηση υπερωικού ήχου, η αφομείωση και ο αναδιπλασιασμός. Από την άλλη πλευρά, οι διεργασίες που επιμένουν περιλαμβάνουν την απλοποίηση συμπλέγματος, τη γλωσσολίσθηση, την επένθεση, τη φωνηεντικοποίηση, τη στιγμικοποίηση και την αποουρανικοποίηση (Νικολόπουλος, 2008; Shipley&McAfee, 2013).

Ακόμη, όλες οι παραπάνω φωνολογικές διεργασίες χωρίζονται σε τρεις βασικές κατηγορίες:

1) ΔΟΜΙΚΕΣ ΔΙΑΔΙΚΑΣΙΕΣ ΑΠΛΟΠΟΙΗΣΗΣ

- ΠΤΩΣΗ ΣΥΛΛΑΒΗΣ
 - ΑΝΑΔΙΠΛΑΣΙΑΣΜΟΣ
1. ΟΛΙΚΟΣ
 2. ΜΕΡΙΚΟΣ
- ΠΤΩΣΗ ΦΩΝΗΜΑΤΟΣ Η ΣΥΜΠΛΕΓΜΑΤΟΣ ΣΥΜΦΩΝΩΝ
 - ΠΤΩΣΗ ΦΩΝΗΜΑΤΟΣ ΚΛΕΙΣΤΗΣ ΣΥΛΛΑΒΗΣ
 - ΑΡΜΟΝΙΑ ΣΥΜΦΩΝΩΝ
 - ΜΕΤΑΘΕΣΗ
 - ΜΕΤΑΚΙΝΗΣΗ
 - ΑΠΛΟΠΟΙΗΣΗ ΣΥΜΠΛΕΓΜΑΤΩΝ

2) ΣΥΣΤΗΜΙΚΕΣ ΔΙΑΔΙΚΑΣΙΕΣ ΑΠΛΟΠΟΙΗΣΗΣ

- ΕΜΠΡΟΣΘΟΠΟΙΗΣΗ
- ΟΠΙΣΘΟΠΟΙΗΣΗ
- ΣΤΙΓΜΙΚΟΠΟΙΗΣΗ
- ΗΧΗΡΟΠΟΙΗΣΗ
- ΑΗΧΟΠΟΙΗΣΗ
- ΧΕΙΛΙΚΟΠΟΙΗΣΗ
- ΦΑΤΝΙΚΟΠΟΙΗΣΗ

3) ΔΙΟΣΥΣΤΑΤΙΚΕΣ, ΜΗ ΑΝΑΠΤΥΞΙΜΕΣ ΔΙΑΔΙΚΑΣΙΕΣ ΑΠΛΟΠΟΙΗΣΗΣ

(Μάνου, 1997; Πήτα 2009).

6. ΦΩΝΟΛΟΓΙΚΕΣ ΔΙΑΤΑΡΑΧΕΣ ΚΑΙ ΣΥΝΥΠΑΡΧΟΥΣΕΣ ΔΙΑΤΑΡΑΧΕΣ

Τις περισσότερες φορές μια φωνολογική διαταραχή μπορεί να συνυπάρχει και με άλλες διαταραχές. Οι διαταραχές οι οποίες είναι πιθανόν να εμφανίζονται μαζί με τις φωνολογικές είναι η δυσλεξία, η ειδική γλωσσική διαταραχή, η αναπτυξιακή λεκτική απραξία, οι σχιστίες, η κώφωση-βαρηκοΐα κ.α. (Μάνου, 1997; Πήτα 2009).

Η δυσλεξία είναι μία μαθησιακή δυσκολία. Ουσιαστικά είναι η δυσκολία στην αποκρυπτογράφηση ξεχωριστών λέξεων και συχνά αντικατοπτρίζει ανεπαρκή φωνολογική ανάλυση. Πολλές φορές, δεν αναμένεται η εμφάνιση αυτών των δυσκολιών ανάλογα με την ηλικία και άλλες δεξιότητες του παιδιού από γνωστική άποψη και δεν είναι απόρροια κάποιας γενικότερης ανωμαλίας στην ανάπτυξη. Η δυσλεξία εμφανίζεται σε μεταβολές των δυσκολιών στις πολλές καταστάσεις της γλώσσας και συνήθως έρχεται μαζί με δυσκολίες στην ανάγνωση και στην απόκτηση της ορθογραφίας και της γραφής (Μάνου, 1997; Πήτα 2009).

Η αναπτυξιακή λεκτική απραξία είναι μια ομάδα όμοιων διαταραχών που αντιμετωπίζει ένα επιλεκτικό ή το σύνολο των λειτουργιών των «εκούσιων μοντέλων κίνησης» των μελών της λεκτικής δημιουργίας που βρίσκονται στο στόμα. Η αναπτυξιακή λεκτική απραξία χαρακτηρίζεται από αδυναμία των κινήσεων που απαιτούνται για τη δημιουργία λέξεων, σε συνδυασμό με αδυναμίες στον έλεγχο των κινήσεων του στοματικού μηχανισμού. Σύμφωνα με κάποιες έρευνες βρέθηκε πως σε ένα ποσοστό των παιδιών με αναπτυξιακή λεκτική απραξία εμφανίζεται και απραξία των πάνω άκρων, κάτι που οδηγεί στη σκέψη πως η λεκτική απραξία είναι ένα υποσύνολο μιας ευρύτερης ομάδας διαταραχών (Μάνου, 1997; Πήτα 2009).

Η ειδική γλωσσική διαταραχή εμφανίζεται στα παιδιά που χαρακτηρίζονται από αργή γλωσσική ανάπτυξη μετά την ηλικία των τριών, με αποτέλεσμα γλωσσική καθυστέρηση κατά τη διάρκεια της υπόλοιπης παιδικής ηλικίας και μικρό αριθμό γλωσσικών δεξιοτήτων στην ενήλικη ζωή. Στην πρωτοβάθμια εκπαίδευση χαρακτηρίζεται από μειωμένη παραγωγή και αντίληψη λόγου με περιορισμένη εκφραστικότητα, δύσκολη μάθηση της ανάγνωσης και απλή σύνταξη. Στην ενήλικη ζωή κυριαρχεί η περιορισμένη έκφραση σε γραπτό και προφορικό επίπεδο και η δυσκολία στην εκτέλεση οδηγιών. Αυτές οι περιπτώσεις δεν αντιστοιχούν σε

δυσκολία μη λεκτικών έργων, συνεπώς δεν αντιστοιχεί σε μειωμένη νοημοσύνη και τότε η διάγνωση αναφέρεται σε ειδική γλωσσική διαταραχή (Bishop, 1997; Πρωτόπαπας, 2013).

Οι σχιστίες ανήκουν στη κατηγορία των εγγενών κρανιοπροσωπικών ανωμαλιών και εμφανίζονται σε ένα ή περισσότερα σημεία της στοματικής, της ρινικής και της φαρυγγικής κοιλότητας. Στα παιδιά εκδηλώνουν πολλές φωνολογικές αλλαγές των φωνημάτων που εκφέρονται στις οπίσθιες θέσεις. Οι πιο συνηθισμένες μορφές σχιστίων είναι η υπερωοσχιστία, στην οποία περιλαμβάνονται η μαλακή και σκληρή υπερώα, η χειλοσχιστία, που περιλαμβάνει το άνω και το κάτω χείλος, η χειλουπερωοσχιστία, που είναι είτε μονόπλευρη είτε αμφοτερόπλευρη και η υποβλεννογόνεια σχιστία, όπου κάνει την εμφάνιση της μία μεμβράνη πάνω στην υπερώα και συχνά συνυπάρχει με δισχιδή σταφυλή (Οκαλίδου, 2008; Πήτα 2009).

Όσον αφορά τη βαρηκοΐα και τη κώφωση, αυτές δημιουργούν προβλήματα στην αντίληψη του προφορικού λόγου από τα παιδιά, παρά το γεγονός της ύπαρξης οπτικού συστήματος αποκρυπτογράφησης αυτής ή την ενίσχυση της ακοής με τεχνητά βοηθήματα. Το μέγεθος της αντίληψης και της δημιουργίας προφορικού λόγου εξαρτάται από το μέγεθος του ακουστικού προβλήματος, αλλά και από πολλούς ακόμα παράγοντες, οι οποίοι έχουν σχέση με την ηλικία που εμφανίστηκε η απώλεια ακοής, την ηλικία που αυτή ενισχύθηκε, καθώς και την ακουστική καμπύλη (Οκαλίδου, 2002; Πήτα, 2009).

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2^ο- ΔΙΑΓΝΩΣΗ

1. ΔΙΑΓΝΩΣΤΙΚΑ ΚΡΙΤΗΡΙΑ DSM-V

Σύμφωνα με το DSM-V, τα κριτήρια που πρέπει να πληροί ένα παιδί για να λάβει τη διάγνωση της φωνολογικής διαταραχής είναι:

- Αδυναμία να χρησιμοποιεί αναπτυξιακά αναμενόμενους ήχους ομιλίας, που ταιριάζουν στην ηλικία και στη διάλεκτό του.
- Οι δυσκολίες στην παραγωγή ήχου ομιλίας θα πρέπει να παρεμποδίζουν τη σχολική ή κοινωνική του λειτουργικότητα.
- Τα συμπτώματα να επιμένουν για περισσότερο από 6 μήνες.
- Θα πρέπει να αποκλείονται άλλες διαταραχές, όπως η νοητική υστέρηση (Οκαλίδου, 2002; Πήτα, 2009).

2. Η ΔΙΑΔΙΚΑΣΙΑ ΤΗΣ ΛΟΓΟΘΕΡΑΠΕΥΤΙΚΗΣ ΑΞΙΟΛΟΓΗΣΗΣ

Η γλωσσική ανάπτυξη των παιδιών ακολουθεί συγκεκριμένα στάδια και οι ατομικές διαφορές στον τομέα αυτόν αποτελούν βασικά τον κανόνα και όχι την εξαίρεση. Τα παιδιά διαφέρουν ως προς τον χρόνο έναρξης της ομιλίας, αλλά και ως προς τον ρυθμό κατάκτησης των γλωσσικών δεξιοτήτων. Τις περισσότερες φορές, αυτές οι αποκλίσεις μεταξύ των παιδιών δεν δημιουργούν ανησυχία στους γονείς. Άλλες φορές, όμως, η καθυστέρηση στην ανάπτυξη του λόγου οδηγεί σε μαθησιακές δυσκολίες και διαταραχές συμπεριφοράς. Επομένως, όπως σε όλες τις διαταραχές, έτσι και στη φωνολογική, η σημασία της έγκαιρης και έγκυρης διάγνωσης είναι τεράστια (Οκαλίδου, 2002; Κάκουρος & Μανιαδάκη, 2006).

Για να προκύψει, λοιπόν, μια έγκυρη διάγνωση θα πρέπει να προηγηθεί μία κατάλληλη αξιολόγηση. Οι βασικοί στόχοι μιας λογοθεραπευτικής αξιολόγησης είναι:

- Ο έλεγχος της φωνολογικής και αρθρωτικής ανάπτυξης του παιδιού.
- Η εξαγωγή συμπερασμάτων για άμεση ή όχι παρέμβαση.

- Η ανίχνευση παραγόντων που επιβαρύνουν τη συνολική κατάσταση του παιδιού με τη συνυπάρχουσα διαταραχή.
- Ο καθορισμός των οδηγιών που θα δοθούν στους γονείς.
- Η εξέταση των επιλογών που προκύπτουν.
- Μια ενδεχόμενη πρόγνωση για την πορεία της διαταραχής.

(Οκαλίδου, 2002; Shipley&McAfee, 2013)

Τα βήματα, λοιπόν, για μια επιτυχή αξιολόγηση περιλαμβάνουν:

A) την ανιχνευτική εξέταση, προκειμένου να διαπιστωθεί ο λόγος που οι γονείς υποψιάζονται την ύπαρξη μιας διαταραχής. Η ανιχνευτική αξιολόγηση περιλαμβάνει ήχους, οι οποίοι έχουν κριθεί από τους ειδικούς ως περισσότερο «επικίνδυνοι» για λανθασμένη παραγωγή από τα παιδιά και οι οποίοι αποτελούν ορόσημο για την ύπαρξη φωνολογικής διαταραχής. Το παιδί καλείται να μιμηθεί λεκτικά εικόνες και λέξεις, προτάσεις ή αποσπάσματα και να απαντήσει σε διάφορες ερωτήσεις. Σε πολλές περιπτώσεις, ο ειδικός ζητά από το παιδί να πει μια ιστορία ή να αφηγηθεί ένα συμβάν (π.χ. κάτι που συνέβη στο σχολείο). Κατόπιν, ο ειδικός μπορεί να προσδιορίσει τον αριθμό, τον τύπο, τη σταθερότητα των λαθών, τη καταληπτότητα της ομιλίας του και την ικανότητα του παιδιού να ακολουθεί το θεραπευτικό πρόγραμμα και να βελτιώνεται. Μετά την ανιχνευτική εξέταση, ο ειδικός είναι σε θέση να απαντήσει στις απορίες των γονέων και να δώσει κατευθυντήριες οδηγίες στους δασκάλους για τον τρόπο που πρέπει να διαχειρίζονται το παιδί μέσα στη τάξη. Σε περιπτώσεις που ο ειδικός δεν βγάλει ασφαλή συμπεράσματα από την ανιχνευτική αξιολόγηση, τα παιδιά παραπέμπονται για περαιτέρω αξιολόγηση, ενώ τα παιδιά που έχουν ήπιες δυσκολίες συστήνεται να επαναξιολογηθούν μετά από 6 μήνες. Ακόμη, οι ανιχνευτικές δοκιμασίες ενδέχεται να επιφέρουν λανθασμένα αρνητικά αποτελέσματα για παιδιά με μη ανιχνεύσιμη φωνολογική διαταραχή (Nespor, 1999; Anderson&Shames, 2013).

B) το ιστορικό, όπου ο ειδικός ζητά πληροφορίες για την αναπτυξιακή πορεία του παιδιού και την οικογένειά του. Το ιστορικό περιλαμβάνει πληροφορίες που λαμβάνονται από τους γονείς, τους φροντιστές, τους εκπαιδευτικούς και οποιονδήποτε άλλον βρίσκεται κοντά στο παιδί και έχει να παρατηρήσει κάτι για τη συμπεριφορά και το λόγο του. Αυτές οι πληροφορίες περιλαμβάνουν στοιχεία για τη

προγεννητική και μεταγεννητική κατάσταση του παιδιού, τις ηλικίες στις οποίες κατέκτησε σημαντικά αναπτυξιακά ορόσημα, όπως το περπάτημα, τη γλωσσική του ανάπτυξη και πιθανούς παράγοντες επιρροής του λόγου του. Επίσης, πρέπει να αναφερθούν ενδεχόμενα κινητικά και αισθητηριακά ελλείμματα, αλλά και να δοθεί το πλήρες ιατρικό ιστορικό του. Τέλος, οι γονείς πρέπει να αναφέρουν ποια ήταν η αφορμή για να ανησυχήσουν, την έναρξη της διαταραχής και τις αντιδράσεις των μελών της οικογένειας απέναντι στις δυσκολίες του παιδιού. Είναι σημαντικό να ληφθεί ιστορικό διαταραχών των γονιών, καθώς οι φωνολογικές διαταραχές μεταβιβάζονται γεννητικά και ενδέχεται να έχουν επηρεάσει και τα υπόλοιπα αδέρφια (Nespor, 1999;·Anderson&Shames, 2013).

Γ) τη λήψη δείγματος λόγου, όπου ζητείται από το παιδί να κατονομάσει μια σειρά εικόνων ή να συμπληρώνει φράσεις. Οι περισσότερες δοκιμασίες που χορηγούνται επικεντρώνονται σε απαλοιφές, αντικαταστάσεις ενός ήχου για έναν άλλο, προσθήκες ήχων και παραμορφώσεις, στις οποίες οι ήχοι παράγονται λανθασμένα. Το δείγμα που λαμβάνεται μπορεί να είναι αυθόρμητο ή εκμαιευμένο (Nespor, 1999;·Anderson&Shames, 2013).

Από τη μία πλευρά, το αυθόρμητο δείγμα είναι το πιο χρήσιμο για να δοθεί μια ολοκληρωμένη και σαφή εικόνα για τις φωνολογικές διεργασίες που πραγματοποιεί το παιδί. Για τα μικρά παιδιά πρέπει να εφαρμοστούν κατάλληλα ηλικιακά ερεθίσματα, όπως ερωτήσεις ανοιχτού τύπου για τα πράγματα που τους αρέσουν. Σε μεγαλύτερα παιδιά πρέπει να εφαρμόζεται η συζήτηση. Το δείγμα θα πρέπει να περιλαμβάνει άφθονες ευκαιρίες για τα παιδιά, ώστε να παράγουν μια κλίμακα ήχων σε μια ποικιλία φωνητικών και επικοινωνιακών πλαισίων. Ένας λογοθεραπευτής μπορεί να καταφέρει τα παραπάνω μέσω βιβλίων, παιχνιδιών και διάφορων θεμάτων που ενδιαφέρουν το παιδί (Nespor, 1999;·Anderson&Shames, 2013).

Η διάρκεια του δείγματος λόγου διχάζει τους ειδικούς. Ωστόσο, για μια φωνολογική ανάλυση, υποστηρίζεται ότι θα πρέπει να υπάρχουν τουλάχιστον 100 εκφωνήματα για παιδιά με μέσο μήκος εκφωνήματος (MLU) 3.0 ή παρακάτω. Για παιδιά με υψηλότερα MLU, 250-300 διαφορετικές λέξεις συνήθως είναι αρκετές. Φυσικά, ο λόγος του παιδιού είναι περισσότερο αντιπροσωπευτικός στη καθημερινή του ζωή εξασφαλίζοντας ένα πιο έγκυρο δείγμα, παρά μέσα στα κέντρα λογοθεραπείας. Επιπλέον, σε περιπτώσεις που το παιδί αρνείται να συνεργαστεί, ο

ειδικός θα πρέπει να επιδείξει ευρηματικότητα και ευελιξία προκειμένου να αποκτήσει το επιθυμητό δείγμα (Nespor, 1999;· Anderson&Shames, 2013).

Από την άλλη πλευρά, πολλοί είναι οι ειδικοί που υποστηρίζουν ότι μια λίστα λέξεων με διάφορα σύμφωνα είναι ικανή να εξετάσει την παραγωγή του παιδιού. Ακόμη, μια λίστα ελάχιστων ζευγών (π.χ μήλο-φύλλο), μπορεί να χρησιμοποιηθεί, για να εξεταστεί η λανθασμένη παραγωγή ενός παιδιού με τον επιδιωκόμενο στόχο. Το εκμαιευμένο δείγμα, σε συνδυασμό με το αυθόρμητο, προσφέρουν στον ειδικό μια ολοκληρωμένη εικόνα του λόγου του παιδιού και βοηθούν να σχηματιστεί άμεσα η θεραπευτική παρέμβαση (Nespor, 1999;· Anderson&Shames, 2013).

Δ) την αξιολόγηση της ακουστικής αντίληψης, κατά την οποία εκτός από τους λογοθεραπευτές, εμπλέκονται και οι ακουολόγοι, καθώς δεν είναι λίγες οι φορές που οι φωνολογικές διαταραχές προκύπτουν από διαταραχές κεντρικής ακουστικής επεξεργασίας(ΔΚΑΕ). Οι συγκεκριμένες διαταραχές παρουσιάζουν δυσκολίες στην ακουστική αντίληψη και στην επεξεργασία των φωνητικών, φωνολογικών και γλωσσολογικών πληροφοριών. Γι' αυτόν το λόγο, πρέπει ο ειδικός να εξετάζει και το ενδεχόμενο ύπαρξης των συγκεκριμένων διαταραχών. Οι δοκιμασίες για την απόκλιση τους αφορούν την επιλογή του παιδιού μιας εικόνας σε μια σειρά, ως απόκριση σε μια προφορική λέξη, για να προσδιοριστεί η διάκριση ελάχιστου ζεύγους (π.χ κότα- μπότα). Παρόλα αυτά, οι παραπάνω δοκιμασίες δεν αποδεικνύουν τον ρόλο της αντίληψης σε συγκεκριμένα λάθη ενός παιδιού. Μερικά παιδιά με φωνολογικές διαταραχές παρουσιάζουν αντιληπτικές ανεπάρκειες, ενώ άλλα όχι. Επομένως, δεν μπορεί να ειπωθεί με ακρίβεια η σύνδεση φωνολογικής και αντιληπτικής διαταραχής, αλλά πάντα είναι καλύτερο σε μια αξιολόγηση να εξετάζονται όλα τα ενδεχόμενα (Nespor, 1999;· Anderson&Shames, 2013).

Ε) την εξέταση του μηχανισμού ομιλίας, η οποία είναι ο πιο ασφαλής τρόπος ανίχνευσης των φωνολογικών διαταραχών, καθώς αποτελούν το αποτέλεσμα διάφορων σωματικών ή φυσιολογικών προβλημάτων. Αρχικά, η εξέταση ξεκινά με την παρατήρηση της δομής του προσώπου, του στόματος και του τρόπου αναπνοής του παιδιού. Ασυνήθιστα πρότυπα αναπνοής, αποκλίσεις στο μυϊκό σύστημα του προσώπου, ασυμμετρίες στο μυϊκό τόνο και μία ανώμαλη δομή προσώπου είναι μερικά από τα χαρακτηριστικά που κινούν τις υποψίες για την ύπαρξη φωνολογικών διαταραχών. Στη συνέχεια, σειρά έχουν η οδοντοφυΐα και η υπερώα, αφού πρέπει να καταγραφεί το γενικό ύψος του υπερωικού θόλου, η κατάσταση της σκληρής

υπερώας, η μαλακή υπερώα, η γλώσσα και η παρειακή κοιλότητα. Επίσης, αν υφίστανται μυϊκή ή δομική ασυμμετρία, οδοντικές ανωμαλίες, ασυνήθιστη εμφάνιση γλώσσας, δισχιδής σταφυλή, συρίγγια, στην σκληρή υπερώα, ημιδιαφανής σκληρή υπερώα, γαλαζωπή σκληρή υπερώα, μια κοντή υπερώα ή ένας βαθύς φάρυγγας είναι σημαντικό να καταγραφούν. Όλα τα παραπάνω φανερώνουν την ύπαρξη νευροκινητικών ή δομικών ανωμαλιών, οι οποίες απαιτούν παραπομπή και σε άλλους ειδικούς (Nespor, 1999;·Anderson&Shames, 2013).

Τέλος, δεν παραλείπεται η λειτουργική αξιολόγηση του μηχανισμού ομιλίας σε ομιλητικές και μη ομιλητικές δραστηριότητες. Η κίνηση της υπερώας παρατηρείται όταν το παιδί καλείται να παράγει το «α». Η συμμετρική κίνηση της υπερώας, η επίτευξη του υπερωοφαρυγγικού κλεισίματος, η έλλειψη ρινικότητας και η μη διαφυγή αέρα είναι μερικά από τα χαρακτηριστικά που αποδεικνύουν την ομαλή λειτουργία της υπερώας. Ακόμη, το επιτυχές άνοιγμα, κλείσιμο και σούφρωμα των χειλιών, η επάρκεια και το εύρος της γλώσσας, η ισορροπία της ρινικής και της στοματικής διαφυγής αέρα και η ομαλή λειτουργία της αναπνοής και των φωνητικών χορδών θα στρέψουν την αναζήτηση της αιτίας της φωνολογικής διαταραχής σε άλλα μονοπάτια (Nespor, 1999;·Anderson&Shames, 2013).

ΣΤ) την ακουολογική εξέταση, την οποία αναλαμβάνει ένας ακουολόγος. Ωστόσο, ο λογοθεραπευτής έχει τη δυνατότητα να πραγματοποιήσει μια ανιχνευτική αξιολόγηση καθαρών τόνων και μια αξιολόγηση τυμπανομετρίας για τη λειτουργία του μεσαίου ωτός. Πολλές είναι και οι δοκιμασίες που αφορούν τους ουδούς αέρινης και οστέινης αγωγής για καθαρούς τόνους και τους ουδούς της ομιλίας. Ο ακουολόγος ενδέχεται να αντιμετωπίσει εμπόδια σχετικά με τη δική του διάγνωση, καθώς πολλές από τις παραπάνω διαδικασίες απαιτούν παραγωγή λόγου, η οποία είναι πιθανόν να είναι διαταραγμένη λόγω της φωνολογικής διαταραχής του παιδιού (Nespor, 1999;·Anderson&Shames, 2013).

Ζ) την ικανότητα διέγερσης, που προσδιορίζει την ευκολία του παιδιού να παράγει μια αποδεκτή εκδοχή ενός στόχου. Δίνεται στο ένα πρότυπο μίμησης, κάποια οπτικά στοιχεία, και κατευθυντήριες οδηγίες για τη σωστή παραγωγή των λανθασμένων ήχων. Οι περισσότεροι ειδικοί ξεκινούν από το πιο εύκολο φώνημα και καταλήγουν στο πιο δύσκολο, όπου εξετάζεται η ικανότητα διέγερσης σε μεμονωμένους ήχους και συλλαβές και μετέπειτα σε λέξεις και φράσεις. Αν το αποτέλεσμα είναι η διέγερση του παιδιού ακόμα και σε έναν ήχο, προμηνύει μια

εύκολη ή ίσως και μια ανυπόστατη παρέμβαση. Ωστόσο, η ακριβής μίμηση των ήχων αντιπροσωπεύει τις ικανότητες σε φωνητικό επίπεδο και όχι την επιτυχημένη φωνολογική επίγνωση του παιδιού (Nespor, 1999; Anderson&Shames, 2013).

Η) τον προσδιορισμό της καταληπτότητας, η οποία αντανακλά την ικανότητα των ακροατών να κατανοούν την ομιλία των άλλων ανθρώπων. Τις περισσότερες φορές, ο προσδιορισμός της καταληπτότητας αποτελεί υποκειμενική υπόθεση για τους ειδικούς. Όμως, μπορεί να καταγραφεί πιο συστηματικά ανάλογα με τον αριθμό των λέξεων ή των προτάσεων, που παράγονται σωστά κάτω από διάφορες συνθήκες. Μια προσπάθεια αντικειμενικής μέτρησης της καταληπτότητας θα μπορούσε να περιλαμβάνει την παρουσίαση στο παιδί 30 γραπτών λέξεων ή εικόνων και η οδηγία προς το παιδί να παράγει 10 έως 20 λέξεις. Οι 30 λέξεις μπορούν να επιλεγούν με βάση τα λάθη του παιδιού. Η καταληπτότητα θα οριστεί με βάση το σύνολο των λέξεων που παρήγαγε σωστά το παιδί (Nespor, 1999; Anderson&Shames, 2013).

Μετά από την ολοκλήρωση των παραπάνω διαδικασιών επέρχεται η διάγνωση, η οποία περιλαμβάνει την εξακρίβωση της αιτίας της διαταραχής, το βαθμό σοβαρότητας, τη πρόγνωση και τις ενδεχόμενες κατευθύνσεις του θεραπευτικού προγράμματος. Η φωνολογική αξιολόγηση αποτελεί μια συνεχή διαδικασία, η οποία δεν μπορεί να ολοκληρωθεί σε μία μόνο συνεδρία. Παρόλο που η αρχική αξιολόγηση αποτελεί την αφετηρία του θεραπευτικού προγράμματος, ολοένα και περισσότερες πληροφορίες συλλέγονται κατά τη διάρκεια της θεραπευτικής παρέμβασης (Nespor, 1999; Shipley&McAfee, 2013)

3. ΣΤΑΘΜΙΣΜΕΝΑ ΤΕΣΤ ΓΙΑ ΤΗΝ ΑΞΙΟΛΟΓΗΣΗ ΤΩΝ ΦΩΝΟΛΟΓΙΚΩΝ ΔΙΑΤΑΡΑΧΩΝ

Κατά τη διάρκεια του πρώτου μισού του 20^{ου} αιώνα, η άρθρωση θεωρούνταν η αντανάκλαση της θεωρητικής πλευράς της φωνολογίας. Η φωνολογία αποτελεί μια σειρά μονάδων (σύμφωνα- φωνήεντα), οι οποίες παράγονται από κινήσεις της άρθρωσης και συνδέονται μεταξύ τους, η μία μετά την άλλη. Γι' αυτό τον λόγο, πολλοί ερευνητές θεωρούν ότι η άρθρωση δεν αποτελεί ένα ξεχωριστό σύνολο κινήσεων για την παραγωγή μιας ξεχωριστής αλληλουχίας φωνηέντων, αφού οι

μονάδες της φωνολογίας ποικίλουν σε μέγεθος από φωνητικά χαρακτηριστικά που περιγράφουν αρθρωτικές κινήσεις(π.χ. δόνηση των φωνητικών χορδών), σε τμήματα (σύμφωνα και φωνήεντα), έως και μεγαλύτερες μονάδες(συλλαβές, λέξεις), όπου δίνεται προσοχή στο ρυθμό(τονισμός). Ο όρος άρθρωση, λοιπόν, διατηρείται αλλά η φωνολογία περιλαμβάνει την άρθρωση (Anderson&Shames, 2013;·Shipley&McAfee, 2013).

Εξαιτίας, λοιπόν, των παραπάνω πολλοί είναι οι ειδικοί που χρησιμοποιούν και τεστ άρθρωσης προκειμένου να ανιχνεύσουν τις φωνολογικές διαταραχές .Μερικές από τις ευρέως γνωστές και αποδεκτές κλίμακες είναι:

- Arizona Articulation Scale(Arizona- 3)
- Fisher- Logemann Test of Articulation Competence
- Goldman- Fristoe Test of Articulation 2
- Photo Articulation Test(PAT-3)

Τα συγκεκριμένα τεστ αξιολογούν τα φωνήματα σε αρχική, μέση και τελική θέση προκειμένου ο ειδικός να καταγράψει πόσα λάθη κάνει ο θεραπευόμενος, αλλά και σε ποια κατηγορία εντάσσονται οι δυσκολίες του (Nespor, 1999;·Shipley&McAfee, 2013).

Ωστόσο, παρόλο που τα αρθρωτικά τεστ είναι γρήγορα και αξιόπιστα εργαλεία αξιολόγησης έχουν ορισμένα μειονεκτήματα όπως:

1. Ελέγχουν τα φωνήματα σε ένα μόνο φωνητικό πλαίσιο με προεπιλεγμένη λέξη. Επομένως, ο εξεταζόμενος μπορεί να παράγει σωστά τον επιδιωκόμενο ήχο στην συγκεκριμένη λέξη που του δίνεται, αλλά να μη μπορεί να τον παράγει σε άλλο γλωσσικό πλαίσιο.
2. Τα περισσότερα τεστ άρθρωσης εξετάζουν τα φωνήματα μόνο σε επίπεδο λέξεων, χωρίς να αναλογίζονται τον καθημερινό αυθόρμητο λόγο. Έτσι, ο εξεταζόμενος μπορεί να παράγει σωστά τον επιζητούμενο ήχο σε επίπεδο λέξης, αλλά σε ένα αυθόρμητο δείγμα ομιλίας να μη παράγει σωστά τον ήχο.
3. Κάποια τεστ περιορίζουν την εξέταση στα σύμφωνα, εξαιρώντας τα φωνήεντα.

4. Δεν βοηθούν τον ειδικό να καταλάβει αν το λάθος του εξεταζόμενου είναι αντίστοιχο της αναπτυξιακής του ηλικίας ή όχι.
5. Επειδή εξετάζουν τους ήχους σε επίπεδο μίας μόνο λέξης, δεν δίνουν την ευκαιρία να ανιχνευθούν άλλες διαταραχές με παρόμοια συμπτώματα (Nespor, 1999·Shipley&McAfee, 2013).

Αντίθετα, οι κλίμακες που χρησιμοποιούνται για να αξιολογήσουν τις φωνολογικές διεργασίες είναι:

- Assessment Link Between Phonology and Articulation
- Assessment of Phonological Processes-Revised
- Bankson- Bernthal Test of Phonology
- Clinical Assessment of Articulation and Phonology(CAAP)
- Comprehensive Test of Phonological Processing (CTOPP)
- Diagnostic Evaluation of Articulation and Phonology (DEAP)
- Hodson Assessment of Phonological Patterns(HAPP-3)
- Kahn-Lewis Phonological Analysis
- Smit-Hand Articulation and Phonology Evaluation

Τέλος, υπάρχουν ορισμένα τεστ αξιολόγησης τα οποία είναι ειδικά σχεδιασμένα για υπολογιστή. Έτσι, δίνεται στον ειδικό η δυνατότητα να συμπληρώνει απευθείας τις παρατηρήσεις του και να αποθηκεύει τα στοιχεία για μελλοντική χρήση. Αυτά είναι:

- Computerized Articulation and Phonology Evaluation System(CAPES)
- Computerized Profiling
- Hodson Computerized Analysis of Phonological Patterns(HCAPP)

(Nespor, 1999;·Shipley&McAfee, 2013)

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3^ο -ΠΑΡΕΜΒΑΣΗ

1. ΘΕΡΑΠΕΥΤΙΚΕΣ ΠΑΡΕΜΒΑΣΕΙΣ ΣΤΙΣ ΦΩΝΟΛΟΓΙΚΕΣ ΔΙΑΤΑΡΑΧΕΣ

1.1 ΑΡΧΕΣ ΠΑΡΕΜΒΑΣΗΣ ΦΩΝΟΛΟΓΙΚΩΝ ΔΙΑΤΑΡΑΧΩΝ

Αφού πραγματοποιηθεί η διαδικασία της αξιολόγησης των φωνητικών διαταραχών έπεται το διάστημα της διαγνωστικής θεραπείας, στο οποίο δοκιμάζονται στόχοι, ώστε ο λογοθεραπευτής να μπορέσει να δημιουργήσει το κατάλληλο πρόγραμμα για το κάθε παιδί (Ferguson, Menn&Stoel-Gammon, 1992;·Roth&Worthington,2005).

Δύο είναι οι τρόποι με τους οποίους προσεγγίζονται οι εν λόγω στόχοι: 1) Η αναπτυξιακή προσέγγιση, που οι στόχοι τίθενται ανάλογα με τη πορεία απόκτησης της γλώσσας στο παιδί και 2) η μη αναπτυξιακή προσέγγιση, που οι στόχοι του προγράμματος θέτονται ανάλογα με τις προσωπικές ιδιαιτερότητες του παιδιού. Οι στόχοι μπορεί να είναι μείζονος σημασίας για το παιδί και την οικογένειά του και να καλύπτουν περισσότερο το πεδίο της καταληπτότητας της ομιλίας του, αλλά και στόχοι που είναι πιο εύκολοι και κατανοητοί στο παιδί (Ferguson, Menn&Stoel-Gammon, 1992;·Roth&Worthington, 2005).

Ο λογοθεραπευτής θέτει τους στόχους αυτούς έτσι ώστε η υλοποίησή τους να λάβει χώρα μετά το πέρας της λογοθεραπευτικής παρέμβασης και είναι:

- Η παραγωγή φωνημάτων από το παιδί, κατηγοριοποιημένα ανάλογα με τις γνωστικές δεξιότητες, την ηλικία, τη διάλεκτο και τη φυσική του κατάσταση.
- Η εμφάνιση καταληπτότητας και καθαρότητας από το παιδί κατά την επικοινωνία με άλλα άτομα εντός σπιτιού, σχολείου και κοινωνίας.
- Η ανάπτυξη της αναγνώρισης των φωνολογικών ιδιαίτερων γνωρισμάτων που παρουσιάζει η γλώσσα.
- Η αύξηση των στοματοκινητικών δεξιοτήτων του παιδιού, έτσι ώστε να βελτιωθεί η λεκτική παραγωγή.

– Η ανάπτυξη της συνειδητοποίησης των φωνολογικών χαρακτηριστικών του εαυτού του από τη πλευρά του παιδιού και η προσπάθεια για να ξεπεραστούν αυτά ή η χρησιμοποίηση αντισταθμιστικών στρατηγικών για αυτά.

Ισχύουν μερικές γενικές αρχές της φωνολογικής παρέμβασης:

- Η απόκτηση των φωνημάτων γίνεται σταδιακά.
- Τα παιδιά που δεν έχουν πρόβλημα ακοής αποκτούν το φωνολογικό σύστημα που κατέχουν οι ενήλικοι κατά την ακρόαση.
- Κατά τη δημιουργία καινούργιων φωνημάτων συνδέονται τα κιναισθητικά ερεθίσματα και οι ακουστικές εντυπώσεις και έτσι εμφανίζονται οι κατάλληλες προϋποθέσεις για την ανάπτυξη της αυτοδιαχείρισης στο μέλλον.
- Το φωνητικό περιβάλλον αποτελεί ένα παράγοντα με σημαντικό ρόλο στην επιτυχία της φωνολογικής παραγωγής.
- Τα παιδιά αποτελούν ενεργούς δέκτες της φωνολογικής απόκτησης.
- Τα παιδιά γενικεύουν τις δεξιότητες και τα σχήματα της ομιλίας σε άλλες λέξεις (Ferguson, Menn&Stoel-Gammon, 1992·Roth&Worthington, 2005).

Η διαδικασία της θεραπείας θα πρέπει να αποτελεί μια όσο γίνεται περισσότερο διασκεδαστική εμπειρία για το παιδί, καθώς αυτός είναι ο μόνος τρόπος που θα το παρακινήσει να προβεί σε γρήγορη μίμηση και κατά συνέπεια αποτελεσματική παραγωγή των φωνολογικών στόχων που έχουν τεθεί, αλλά σε επίμονη προσπάθεια σε επόμενα επίπεδα της φωνολογικής απόκτησης σταδιακά. Δεν πρέπει να υπάρχει μεγάλος βαθμός δυσκολίας πέρα από αυτόν που αναλογεί στις δυνατότητες του παιδιού. Κατάλληλη συνθήκη αποτελεί η ικανότητα του θεραπευτή να παρακινεί το παιδί να θέτει ολοένα και πιο δύσκολους στόχους, ενώ ταυτόχρονα να νιώθει την επιτυχία της επίτευξης των προσπαθειών του. Εξάλλου, η αποτελεσματικότητα οποιασδήποτε θεραπευτικής διαδικασίας εξαρτάται σε μεγάλο βαθμό από τη διαπροσωπική σχέση που αναπτύσσουν ασθενής και θεραπευτής (Ferguson, Menn&Stoel-Gammon, 1992·Roth&Worthington, 2005).

Κάτι που δεν θα πρέπει να παραβλέπεται, στη λήψη αποφάσεων στο πλαίσιο των φωνολογικών στόχων που τίθενται, είναι η ικανότητα ανταπόκρισής του παιδιού

με ετοιμότητα στη παραγωγή φωνητικών στοιχείων με τη μορφή ενός μοντέλου μίμησης. Σε περίπτωση αποτυχίας του παιδιού στην ανταπόκριση των φωνημάτων με τη μορφή μίμησης, ο στόχος που έχει τεθεί καταργείται και διατηρούνται αυτοί που επιτεύχθηκαν πλήρως ή μερικώς από το παιδί (Οκαλίδου, 2008; Μποτίνης, 2011).

2. ΘΕΡΑΠΕΥΤΙΚΕΣ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΕΙΣ

2.1 ΣΧΕΔΙΑΣΜΟΣ ΚΑΙ ΣΤΟΧΟΣ ΤΗΣ ΘΕΡΑΠΕΙΑΣ

Η θεραπεία σχεδιάζεται βασισμένη στο είδος της διαταραχής και τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά του παιδιού. Θα πρέπει να σημειωθεί ότι πολλές φορές αυτά χρειάζονται επιπλέον προσεγγίσεις για να αντιμετωπίσουν συνοδευτικά προβλήματα επικοινωνίας, όπως οι δεκτικές γλωσσικές δεξιότητες (Ferguson, Menn&Stoel-Gammon, 1992; Roth&Worthington, 2005).

Σε περίπτωση απραξίας λόγου, η θεραπεία αποσκοπεί στην ικανότητα σύνθεσης, επανάκτησης και εκτέλεσης κινητικών σχεδίων του παιδιού. Για να γίνει αυτό, πρέπει να εξασκήσει το κινητικό σχεδιασμό. Αρχικά, δίνονται πολλοί υπαινιγμοί από τον ειδικό και στη συνέχεια ελαττώνονται, με αποτέλεσμα την αύξηση της αίσθησης ευθύνης του παιδιού να επιτύχει τους στόχους σε ατομικό επίπεδο (Ferguson, Menn&Stoel-Gammon, 1992; Roth&Worthington, 2005).

Όλες οι θεραπευτικές προσεγγίσεις αποτελούνται σε μεγάλο βαθμό από εντατική, συστηματική και συχνή εξάσκηση προκειμένου να συνηθίσει το παιδί το κινητικό σχέδιο. Ακόμα, είναι σημαντικό να υπολογίζεται η προσεκτική ιεράρχηση των ερεθισμάτων, η μειωμένη ταχύτητα και η αναλογία διαδοχικών κινήσεων με το ρυθμό και τον επιτονισμό (Ferguson, Menn&Stoel-Gammon, 1992; Roth&Worthington, 2005).

Λόγω του γεγονότος ότι η ομιλία περιέχει ηχητικούς συνδυασμούς με νόημα, η δημιουργία ήχων και η ομιλία θεωρείται ο τελικός σκοπός της θεραπείας. Αυτή δεν εμφανίζει δυσκολία στους ήχους, αλλά στις κινήσεις που πρέπει να γίνουν για να υπάρξει αρθρωτικός σχεδιασμός για τη δημιουργία ήχων. Οπότε, η εξάσκηση πρέπει να αποσκοπεί στην αλλαγή και επανάληψη αυτής της κίνησης. Αρχικά, ο

λογοθεραπευτής υποστηρίζει πλήρως το θεραπευτικό του πλάνο με οπτικοακουστικά πρότυπα που με το καιρό ελαττώνονται (Ferguson, Menn&Stoel-Gammon, 1992;·Roth&Worthington, 2005).

2.1.1 ΕΝΔΕΙΚΤΙΚΟΙ ΜΑΚΡΟΠΡΟΘΕΣΜΟΙ ΣΤΟΧΟΙ

- Η ανάκτηση ομιλίας ώστε να μπορεί να συζητά με όσο το δυνατόν καλύτερη ακρίβεια.
- Η σταθερή χρησιμοποίηση στρατηγικών με σκοπό τη μέγιστη καλύτερη απόδοση.
- Η αποτελεσματική χρησιμοποίηση κάποιου εναλλακτικού συστήματος που μεταβιβάζει τις ανάγκες για καταληπτή ομιλία.

(Ferguson, Menn&Stoel-Gammon, 1992;·Roth&Worthington, 2005).

2.1.2 ΕΝΔΕΙΚΤΙΚΟΙ ΒΡΑΧΥΠΡΟΘΕΣΜΟΙ ΣΤΟΧΟΙ

- Σωστή αρθρωτική τοποθέτηση για την επίτευξη των στόχων-φωνημάτων.
- Σωστή μίμηση λεκτικών ακολουθιών.
- Αύξηση ακρίβειας παραγωγής.
- Σωστή διάκριση ανάμεσα στα αντιπαραβαλλόμενα φωνολογικά χαρακτηριστικά γνωρίσματα με 90% ακρίβεια.
- Σωστή προφορά των συνδυασμών των φωνημάτων σε λέξεις με 90% ακρίβεια.
- Σωστή προφορά συνδυασμών των φωνημάτων σε προτάσεις και φράσεις με 80% ακρίβεια.
- Μείωση παύσεων με χρήση ρυθμικής ομιλίας.

(Ferguson, Menn&Stoel-Gammon, 1992;·Roth&Worthington, 2005).

2.2 ΣΥΧΝΟΤΗΤΑ ΚΑΙ ΕΝΤΑΣΗ ΤΗΣ ΠΑΡΕΜΒΑΣΗΣ

Λόγω της ανάγκης για συνεχή επανασχεδιασμό και εξάσκηση της θεραπείας των κινητικών διαταραχών ομιλίας, οι ειδικοί συμφωνούν πως η αρχή της θεραπείας αποτελείται από εντατική παρέμβαση σε ατομικό επίπεδο. Παράγοντες που επηρεάζουν τη συχνότητα της θεραπείας είναι:

- Η ανοχή στη θεραπεία και η ηλικία.
- Η σοβαρότητα των κινητικών ελλείψεων στην ομιλία του παιδιού.
- Η προθυμία του παιδιού για εξάσκηση με τους γονείς.

(Ferguson, Menn & Stoel-Gammon, 1992;·Roth & Worthington, 2005).

Στα αρχικά θεραπευτικά στάδια των παιδιών με μέτρια έως σοβαρή διαταραχή, η σωστή συχνότητα συνεδριών κυμαίνεται στις 3 με 5 τηνεβδομάδα. Όταν υπάρξει βελτίωση και ανάπτυξη του κινητικού ελέγχου της ομιλίας, οι συνεδρίες μειώνονται ανάλογα, για να επιτευχθεί η γενίκευση και διατήρηση των δεξιοτήτων. Παρόλο που η εξάσκηση στο σπίτι παίζει σημαντικό ρόλο, δεν μπορεί να αντικαταστήσει την ατομική μεταχείριση που παρέχει κάποιος λογοθεραπευτής με εμπειρία στη διευκόλυνση της όλης διαδικασίας (Ferguson, Menn&Stoel-Gammon, 1992;·Roth&Worthington, 2005).

Ακόμη, η ένταση απευθύνεται και στον πραγματικό χρόνο που ξοδεύεται για τις ατομικές συνεδρίες, που παρέχουν στα παιδιά καταστάσεις για επαναλήψεις, με σκοπό την αυτοματοποίηση των κινητικών ικανοτήτων. Οι συνεδρίες πρέπει να παρέχουν στα παιδιά αρκετές επαναλήψεις και ανταποκρίσεις των στοχευμένων λέξεων και προτάσεων. Όταν τελειώνει η συνεδρία, άσχετα από τη χρονική της διάρκεια, πρέπει να εμφανίζονται πολλές εκδηλώσεις του στόχου από τη πλευρά του παιδιού. Κάτι τέτοιο δε μπορεί να επιτευχθεί σε μια ομαδική συνεδρία (Ferguson, Menn&Stoel-Gammon, 1992;·Roth&Worthington, 2005).

Θα πρέπει να σημειωθεί πως η οικογένεια ενός παιδιού με φωνολογικές διαταραχές πρέπει να είναι ενημερωμένη και να γνωρίζει πως η θεραπεία για την φωνολογική διαταραχή απαιτεί μεγάλη προσπάθεια και χρόνο. Τα παιδιά έχουν ανάγκη υποστήριξης από το περιβάλλον τους, ώστε να ενισχυθεί το αίσθημα της

επιτυχούς επικοινωνίας. Για τα παιδιά που δέχονται και άλλου είδους θεραπείες, όπως φυσιοθεραπεία, επιβάλλεται η σωστή διαχείριση του χρόνου, ο σωστός προγραμματισμός για την αποφυγή εξάντλησης του παιδιού και η αξιοποίηση του χρόνου της συνεδρίας (Ferguson, Menn&Stoel-Gammon, 1992; Roth&Worthington, 2005).

2.3 ΒΑΣΙΚΕΣ ΑΡΧΕΣ ΤΩΝ ΠΑΡΑΔΟΣΙΑΚΩΝ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΕΩΝ

Οι παραδοσιακές προσεγγίσεις περιλαμβάνουν τις παρακάτω συστάσεις:

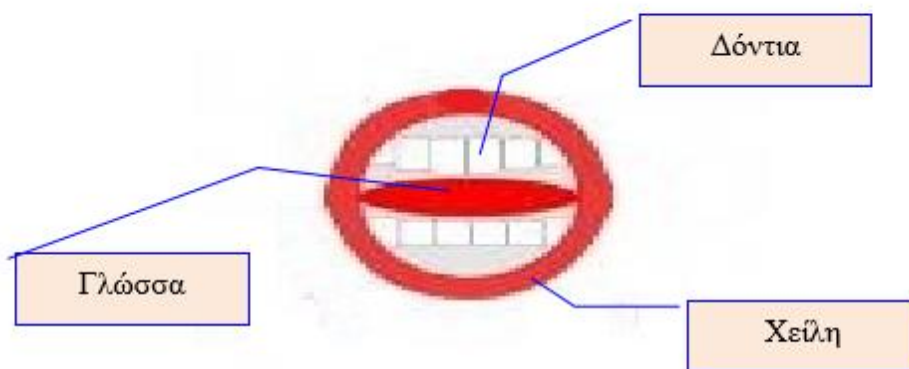
- Έμφαση σε κινητικές ακολουθίες.
- Επαναληπτική εξάσκηση.
- Χρησιμοποίηση μικρού αριθμού υποδείξεων ανά στόχο.
- Διευκόλυνση της διαδικασίας με χρήση οπτικοακουστικού, προσωδιακού, κινητικού και ρυθμικού υπαινιγμού.
- Εκκίνηση με μίμηση.
- Μάθηση βασικών προτάσεων.
- Παρότρυνση αυτοελέγχου.
- Παρότρυνση αργού ρυθμού.
- Χρησιμοποίηση υποδείξεων για ανάπτυξη αρθρωτικής γλώσσας.
- Χρησιμοποίηση φωνητικής ιεραρχίας των στόχων.
- Μάθηση αντισταθμιστικών στρατηγικών, όπως παύσεις, ίση ένταση και επιμήκυνση φωνηέντων.
- Εφικτοί στόχοι για επιτυχημένους πειραματισμούς στο παιδί.
- Αύξηση της στοματικής αισθητικότητας.

Ανάπτυξη βασικού λεξιλογίου με πρακτικές που θα βελτιώσουν την αποτελεσματικότητα της επικοινωνίας (Velleman, 2003; Οκαλιδου, 2008).

3. ΘΕΡΑΠΕΥΤΙΚΟ ΥΛΙΚΟ

3.1 ΦΩΝΗΜΑ Θ, θ

3.1.1 ΤΟΠΟΘΕΤΗΣΗ ΑΡΘΡΩΤΩΝ

ΒΗΜΑ 1^ο : Τοποθέτησε τη κορυφή της γλώσσας ανάμεσα από τα πάνω και τα κάτω δόντια.

ΒΗΜΑ 2^ο : σχημάτισε τα χείλη σου έτσι ώστε να έχουν ένα ελαφρύ χαμόγελο.

ΒΗΜΑ 3^ο : Τοποθέτησε το χέρι σου μπροστά από το στόμα και φύσα απαλά τον αέρα προς τα έξω. Ο αέρας πρέπει να χτυπήσει στο χέρι σου.

3.1.2 ΕΠΑΝΑΛΗΨΗ ΦΩΝΗΜΑΤΟΣ

θα	θε	τι	θο	θου
----	----	----	----	-----

αθ	εθ	ιθ	οθ	ουθ
----	----	----	----	-----

αθά	αθέ	αθί	αθό	αθού
εθά	εθέ	εθί	εθό	εθού
ιθά	ιθέ	ιθί	ιθό	ιθού
οθά	οθέ	οθί	οθό	οθού
ουθά	ουθέ	ουθί	ουθό	ουθού

θαθά	θαθέ	θαθί	θαθό	θαθού
θεθά	θεθέ	θεθί	θεθό	θεθού
θιθά	θιθέ	θιθί	θιθό	θιθού
θοθά	θοθέ	θοθί	θοθό	θοθού
θουθά	θουθέ	θουθί	θουθό	θουθού

3.1.3 ΕΠΑΝΑΛΗΨΗ ΛΕΞΕΩΝ

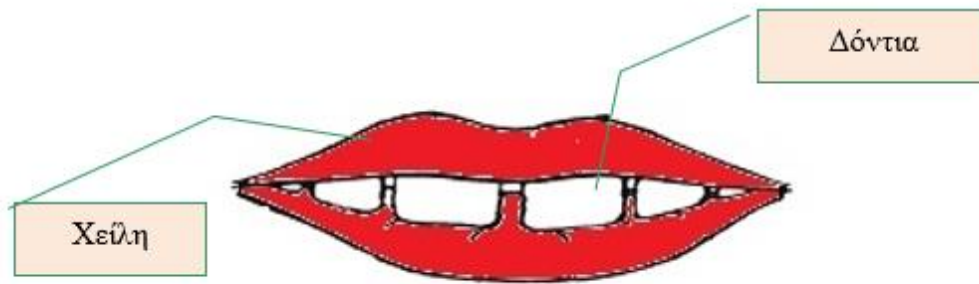
Αρχική θέση: θάρρος, θάμνος, θαμπός, θέλω, θέμα, θέση, θέα, θήκη, θηλιά, θυμός, θολός, Θωμάς, θόλος, θάλασσα, θάλαμος, θαλασσί, θέατρο, θετικός, θερμίδα, θυμάρι, θύελλα, θυμάμαι, θόρυβος, θολώνω, θολούρα, θαυμαστικό, θαλασσινά, θαρραλέος, θερμοκήπιο, Θεσσαλονίκη, θερμόμετρο, θηλαστικό, θηριοδαμαστής, θιγμένος, θωρακίζω, θολότητα, θολωμένος .

Τελική θέση: σπαθί, βυθός, ψάθα, λάθος, βάθος, πάθη, μεθώ, ποθώ, βαθιά, δήθεν, ζενίθ, ζύθος, κάθε, καθώς, λίθος, μέθη, μύθος, πάθος, πείθω, καλάθι, αγκάθι, ρεβίθι, βοηθώ, μάραθος, μέγεθος, Μωάμεθ, προσπαθώ, προωθώ, αγαθός, άνηθος, απαθής, ασταθής, παραμύθι, κολοκύθι, δεινοπαθώ, εξακολουθώ, επακόλουθο, κατακάθι, μυστικοπαθής, εγωπαθής, πολυμαθής, προσπάθεια, σαμιαμίθι, τσιμεντόλιθος, ακολουθώ, ανέκαθεν.

Μεσαία θέση: κάθισμα, κιθάρα, μαθητής, οθόνη, κριθάρι, πιθάρι, πίθηκος, ρουθούνι, σκαθάρι, ήθελα, καθαρός, νοθεία, μαθαίνω, μυθικός, διάθεση, διαθήκη, καθηγητής, καθαρίστρια, αυγοθήκη, βιβλιοθήκη, κολοκυθάκια, κουκλοθέατρο, παπουτσοθήκη, μεθυσμένος, παράθυρο, σκηνοθέτης, στηθοσκόπιο.

3.2 ΦΩΝΗΜΑ Φ, φ

3.2.1 ΤΟΠΟΘΕΤΗΣΗ ΑΡΘΡΩΤΩΝ

ΒΗΜΑ 1^ο : Τοποθέτησε απαλά τα επάνω δόντια στο κάτω χείλος.

ΒΗΜΑ 2^ο : Τοποθέτησε το χέρι σου μπροστά από το στόμα και φύσα απαλά τον αέρα προς τα έξω. Ο αέρας πρέπει να χτυπήσει στο χέρι σου.

3.2.2 ΕΠΑΝΑΛΗΨΗ ΦΩΝΗΜΑΤΟΣ

φα	φε	φι	φο	φου
----	----	----	----	-----

αφ	εφ	ιφ	οφ	ουφ
----	----	----	----	-----

αφά	αφέ	αφί	αφό	αφού
εφά	εφέ	εφί	εφό	εφού
ιφά	ιφέ	ιφί	ιφό	ιφού
οφά	οφέ	οφί	οφό	οφού
ουφά	ουφέ	ουφί	ουφό	ουφού

φαφά	φαφέ	φαφί	φαφό	φαφού
φεφά	φεφέ	φεφί	φεφό	φεφού
φιφά	φιφέ	φιφί	φιφό	φιφού
φοφά	φοφέ	φοφί	φοφό	φοφού
φουφά	φουφέ	φουφί	φουφό	φουφού

3.2.3 ΕΠΑΝΑΛΗΨΗ ΛΕΞΕΩΝ

Αρχική θέση: φάρος, φακές, φάση, φακός, φαρδύς, φελλός, φέσι, φέτα, φύκι, φύλλο, φίλος, φώκια, φούστα, φύση, φάλαινα, φαγητό, φασόλι, φάρασι, φασιανός, φεγγάρι, φερμουάρ, φιστίκι, φόρεμα, φουντούκι, φουγάρο, φασολάδα, φαβορίτα, φαντασία, φεμινίστρια, φιλοδώρημα, φιλολογία, φιλόζωος, φορολογία, φορτηγατζής.

Τελική θέση: καφέ, νύφη, ράφι, αφή, σαφές, καφές, κέφι, Έφη, νέφος, βαφή, γκάφα, βάφω, γράφω, βρέφος, μπουφάν, στροφή, ύφος, ξίφος, τάφος, ελάφι, ζωγράφος, σύννεφο, χρυσάφι, πλάφι, διαγραφή, έδαφος, έγγραφο, αλοιφή, συννεφιά, επαφή, ξυράφι, γεωγράφος, δακτυλογράφος, δεξιόστροφος, αντιγράφω, υπέδαφος, εξωστρεφής, επιγραφή, επιστρέφω.

Μεσαία θέση: γραφίστας, καφάσι, βαφέας, λάφυρα, διαφορά, διάφανος, αφαλός, γραφείο, γέφυρα, κεφάλι, κουφέτο, νυφικό, νούφαρο, σταφύλι, τουφέκι, τριφύλλι, στεφάνι, βλεφαρίδα, βρεφονηπιοκόμος, δημοφιλής, δημοψήφισμα, δεσμοφύλακας, διαφάνεια, διαφήμιση, εξώφυλλο, αφαίρεση, αφετηρία, επιφάνεια.

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Η φωνητική είναι ο τομέας της γλωσσολογίας που ασχολείται με τους ήχους που παράγουν τα φωνητικά όργανα του ανθρώπου. Αυτοί οι ήχοι, οι οποίοι έχουν μεγάλη σημασία για τη γλώσσα, λέγονται φθόγγοι. Οι φθόγγοι έχουν καθοριστεί για να μπορεί να γίνει ο διαχωρισμός των στοιχείων που αποτελούν τους ήχους της εκάστοτε ομιλίας, ώστε να μπορεί να μελετηθεί η προφορά των λέξεων, χωρίς τις άλλες συνιστώσες που επηρεάζουν την ομιλία. Αυτά τα στοιχεία αφορούν την εκφορά της λέξης και σε αυτά περιλαμβάνονται η άρθρωση, η φωνή και η ακουστική σύσταση τους (Ferguson, Menn&Stoel-Gammon, 1992;·Roth&Worthington, 2005).

Με την έννοια άρθρωση ορίζεται η κίνηση και η θέση των αρθρωτών, δηλαδή των μερών που αποτελούν τη φωνητική οδό και είναι υπεύθυνα για την επεξεργασία των ήχων του προφορικού λόγου. Από τον όρο της άρθρωσης αποκλείεται η δημιουργία της φώνησης στην περιοχή του λάρυγγα. Φωνητική οδός ονομάζεται ο δίαυλος που μεταφέρει τον αέρα από τη γλωττίδα (λάρυγγα) προς τα έξω, μέσω της μύτης και του στόματος. Οι αρθρωτές είναι τα μέλη της φωνητικής οδού τα οποία επηρεάζουν τη ροή του αέρα με τη κίνηση ή τη τοποθεσία τους, καθορίζοντας έτσι τη μορφολογία του ήχου (Γαβρηλίδου, 2003;Velleman, 2003).

Φωνολογία ονομάζεται ο τομέας της γλώσσας που ασχολείται με τους φθόγγους που χρησιμοποιούνται τακτικά στο προφορικό λόγο έχοντας ως σκοπό να κοινοποιηθούν σημασίες. Ακόμη, η φωνολογία είναι η μελέτη της φωνολογικής ικανότητας που οι ομιλητές παρουσιάζουν στη γλώσσα τους. Δηλαδή, είναι το σύστημα που δημιουργείται στα πρώτα χρόνια ενός ανθρώπου και μέσα στα όρια αυτού ορίζονται οι διαφορές ανάμεσα στους φθόγγους, οι οποίοι διακρίνουν σημασίες και μη σημασίες (Κατσάνης, 2008;·Πήτα, 2009)

Ο τομέας της φωνολογίας μελετά φωνήματα. Φώνημα είναι η πιο μικρή και διακριτή μονάδα της έκφρασης, η οποία έχει την ιδιότητα να εναλλάσσεται, δηλαδή μπορεί κάποιο φώνημα να αντικαθιστά κάποιο άλλο στο ίδιο περιβάλλον. Ο χαρακτηρισμός της μονάδας αυτής ως διακριτής αποδεικνύει πως το φώνημα συμβάλλει στη διάκριση των γλωσσικών στοιχείων, άρα η αλλαγή του μέσα στο ίδιο περιβάλλον παράγει μια καινούργια μονάδα μεγαλύτερου επιπέδου (Οκαλίδου, 2008;·Μποτίνης, 2011).

Μερικά από τα πιο συχνά φωνολογικά φαινόμενα είναι: η αφομοίωση, η ανομοίωση, η αποβολή, η προσθήκη, η μετάθεση και η συναίρεση.

Η φωνολογία και η φωνητική συνδέονται άμεσα μεταξύ τους, τόσο με βασικά πράγματα, όσο και με αλληλένδετους τρόπους επεξεργασίας στα διάφορα στάδια της γλώσσας τους. Το γεγονός αυτό καθιστά την διαχωριστική γραμμή μεταξύ τους πλέον δυσδιάκριτη. Αρχικά, η φωνολογία επικεντρώνεται στην ανάλυση της διαδικασίας του προφορικού λόγου με αφηρημένη έννοια, όπως είναι ο διαχωρισμός και οι σχέσεις ανάμεσα στις φωνητικές κατηγορίες, ενώ η φωνητική αφορά την ανάλυση των σχέσεων ανάμεσα σε αφηρημένες και συγκεκριμένες καταστάσεις της γλώσσας, όπως για παράδειγμα τη σχέση των φωνητικών κατηγοριών με τις παραμέτρους του προφορικού λόγου. Δηλαδή, η φωνολογία μελετά φωνητικές κατηγορίες, όπως είναι τα φωνήεντα, τα σύμφωνα και οι τόνοι, μέσα στα όρια ενός λειτουργικού μηχανισμού της γλώσσας, ενώ η φωνητική μελετά τρόπους με τους οποίους καθορίζεται ο μηχανισμός της γλώσσας από τις παραμέτρους του προφορικού λόγου.

Φωνολογική ενημερότητα είναι η ικανότητα του ομιλητή να μπορεί να ξεχωρίζει ένα λεκτικό σύνολο στα συστατικά του φωνήματα και να τα χειρίζεται με τέτοιο τρόπο, ώστε να μπορεί να γίνει σωστά η σύνδεση τους. Έτσι, κάποιος που έχει ανεπτυγμένη με σωστό τρόπο τη φωνολογική ενημερότητα μπορεί να καταλάβει ότι τα λεκτικά σύνολα είναι φτιαγμένα από φθόγγους που μπορούν να μελετηθούν ξεχωριστά, μακριά από το τελικό λεκτικό σύνολο. Η λειτουργία του προφορικού λόγου και ο χειρισμός αυτού, συνδέονται άμεσα με τη χρήση των φωνολογικών στοιχείων. Ο ομιλητής πρέπει να ξέρει να χειρίζεται τα φωνολογικά στοιχεία, που στόχος τους είναι η δημιουργία λέξεων οι οποίες να βγάζουν νόημα, έτσι ώστε να υπάρχει κατ' επέκταση επικοινωνία. Άρα, η φωνολογική ενημερότητα, είναι μία δεξιότητα μεταγλωσσική, αφού ο ομιλητής πρέπει να αντιλαμβάνεται ότι οι λέξεις είναι φτιαγμένες από συλλαβές και οι συλλαβές από φθόγγους όπως επίσης και την αντίληψη του χειρισμού των δομικών μελών της γλώσσας (Κατσάνης, 2008; Πήτα, 2009).

Σύμφωνα με το DSM-V «η αναπτυξιακή φωνολογική διαταραχή αποτελεί αδυναμία στη χρήση ήχων της ομιλίας που είναι αναπτυξιακά αναμενόμενοι για την ηλικία και τη διάλεκτο, και περιλαμβάνει λάθη στην παραγωγή των ήχων, στη χρήση των ήχων ή αντικατάστασης ενός ήχου από έναν άλλον». Η συγκεκριμένη

φωνολογική διαταραχή δεν συνυπάρχει με ακουολογικά, γνωστικά, συναισθηματικά, κοινωνικά ή συμπεριφορικά προβλήματα (Οκαλίδου, 2008; Μποτίνης, 2011).

Οι φωνολογικές διαταραχές μπορεί να οφείλονται σε γενετικούς παράγοντες, σε χαμηλό νοητικό δυναμικό, σε μερική απώλεια ακοής και σε ψυχοκοινωνικούς παράγοντες. Επιπλέον, το μεγαλύτερο ποσοστό των ατόμων που παρουσιάζουν διαταραχή στην φωνολογία είναι άτομα που δεν παρουσιάζουν κανένα οργανικό (εγκεφαλική παράλυση, βαρηκοΐα, εγκεφαλικό επεισόδιο), ανατομικό (ύπαρξη κοντού χαλινού) ή ψυχολογικό (άγχος, στρες) αίτιο (Κατσάνης, 2008; Πήτα, 2009).

Οι φωνολογικές διαταραχές ενδέχεται να συνυπάρχουν με την ειδική γλωσσική διαταραχή, τη βαρηκοΐα, την απραξία του λόγου, τη δυσλεξία και τις σχιστίες (Γαβρηλίδου, 2003· Velleman, 2003).

Σύμφωνα με το DSM-V, τα κριτήρια που πρέπει να πληροί ένα παιδί για να λάβει τη διάγνωση της φωνολογικής διαταραχής είναι :α)Αδυναμία να χρησιμοποιεί αναπτυξιακά αναμενόμενους ήχους ομιλίας, που ταιριάζουν στην ηλικία και στη διάλεκτό του, β)οι δυσκολίες στην παραγωγή ήχου ομιλίας θα πρέπει να παρεμποδίζουν τη σχολική ή κοινωνική του λειτουργικότητα, γ)τα συμπτώματα να επιμένουν για περισσότερο από 6 μήνες και δ)θα πρέπει να αποκλείονται άλλες διαταραχές, όπως η νοητική υστέρηση (Οκαλίδου, 2008; Μποτίνης, 2011).

Προκειμένου η λογοθεραπευτική αξιολόγηση να είναι έγκυρη, θα πρέπει να περιλαμβάνει: **A) την ανιχνευτική εξέταση**, προκειμένου να διαπιστωθεί ο λόγος που οι γονείς υποψιάζονται την ύπαρξη της διαταραχής, **B) το ιστορικό**, όπου ο ειδικός ζητά πληροφορίες για την αναπτυξιακή πορεία του παιδιού και την οικογένειά του, **Γ) τη λήψη δείγματος λόγου**, όπου ζητείται από το παιδί να κατονομάσει μια σειρά εικόνων ή να συμπληρώνει φράσεις, **Δ) την αξιολόγηση της ακουστικής αντίληψης**, κατά την οποία εκτός από τους λογοθεραπευτές, εμπλέκονται και οι ακουολόγοι, καθώς δεν είναι λίγες οι φορές που οι φωνολογικές διαταραχές προκύπτουν από διαταραχές κεντρικής ακουστικής επεξεργασίας, **E) την εξέταση του μηχανισμού ομιλίας**, η οποία είναι ο πιο ασφαλής τρόπος ανίχνευσης των φωνολογικών διαταραχών, καθώς αποτελούν το αποτέλεσμα διάφορων σωματικών ή φυσιολογικών προβλημάτων, **ΣΤ) την ακουολογική εξέταση**, την οποία αναλαμβάνει ένας ακουολόγος, **Z) την ικανότητα διέγερσης**, που προσδιορίζει την ευκολία του παιδιού να παράγει μια αποδεκτή εκδοχή ενός στόχου και **H) τον**

προσδιορισμό της καταληπτότητας, η οποία αντανακλά την ικανότητα των ακροατών να κατανοούν την ομιλία των άλλων ανθρώπων (Κατσάνης, 2008; Πήτα, 2009).

Οι κλίμακες που χρησιμοποιούνται για να αξιολογήσουν τις φωνολογικές διεργασίες είναι:

- Assessment Link Between Phonology and Articulation
- Assessment of Phonological Processes-Revised
- Bankson- Bernthal Test of Phonology
- Clinical Assessment of Articulation and Phonology(CAAP)
- Comprehensive Test of Phonological Processing (CTOPP)
- Diagnostic Evaluation of Articulation and Phonology (DEAP)
- Hodson Assessment of Phonological Patterns(HAPP-3)
- Kahn-Lewis Phonological Analysis
- Smit-Hand Articulation and Phonology Evaluation

Όσον αφορά τη θεραπευτική παρέμβαση κάποιοι μακροπρόθεσμοι στόχοι θα μπορούσαν να τεθούν ως εξής:

- Η ανάκτηση ομιλίας ώστε να μπορεί να συζητά με όσο το δυνατόν καλύτερη ακρίβεια.
- Η σταθερή χρησιμοποίηση στρατηγικών με σκοπό τη μέγιστη καλύτερη απόδοση.
- Η αποτελεσματική χρησιμοποίηση κάποιου εναλλακτικού συστήματος που μεταβιβάζει τις ανάγκες για καταληπτή ομιλία

(Οκαλίδου, 2008; Μποτίνης, 2011).

Ενώ οι βραχυπρόθεσμοι στόχοι θα μπορούσαν να έχουν την παρακάτω μορφή:

- Σωστή αρθρωτική τοποθέτηση για την επίτευξη των στόχων-φωνημάτων.
- Σωστή μίμηση λεκτικών ακολουθιών.
- Αύξηση ακρίβειας παραγωγής.

– Σωστή διάκριση ανάμεσα στα αντιπαραβαλλόμενα φωνολογικά χαρακτηριστικά γνωρίσματα με 90% ακρίβεια.

– Σωστή προφορά των συνδυασμών των φωνημάτων σε λέξεις με 90% ακρίβεια.

– Σωστή προφορά συνδυασμών των φωνημάτων σε προτάσεις και φράσεις με 80% ακρίβεια.

– Μείωση παύσεων με χρήση ρυθμικής ομιλίας.

Λόγω της ανάγκης για συνεχή επανασχεδιασμό και εξάσκηση της θεραπείας των κινητικών διαταραχών ομιλίας, οι ειδικοί συμφωνούν πως η αρχή της θεραπείας αποτελείται από εντατική παρέμβαση σε ατομικό επίπεδο (Οκαλίδου, 2008; Μποτίνης, 2011).

Στα αρχικά θεραπευτικά στάδια των παιδιών με μέτρια έως σοβαρή διαταραχή, η σωστή συχνότητα συνεδριών κυμαίνεται στις 3 με 5 την εβδομάδα. Όταν υπάρξει βελτίωση και ανάπτυξη του κινητικού ελέγχου της ομιλίας, οι συνεδρίες μειώνονται ανάλογα, για να επιτευχθεί η γενίκευση και διατήρηση των δεξιοτήτων. Παρόλο που η εξάσκηση στο σπίτι παίζει σημαντικό ρόλο, δεν μπορεί να αντικαταστήσει την ατομική μεταχείριση που παρέχει κάποιος λογοθεραπευτής με εμπειρία στη διευκόλυνση της όλης διαδικασίας (Κατσάνης, 2008; Πήτα, 2009).

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Ελληνική Βιβλιογραφία

- Γαβριηλίδου Ζ.: Φωνητική συνειδητοποίηση και διόρθωση παιδιών προσχολικής και πρώτης σχολικής ηλικίας. ΤΥΠΩΘΗΤΩ, Αθήνα, 2003.
- Κάκουρος Ε. και Μανιαδάκη Κ. : Ψυχοπαθολογία παιδιού και εφήβου. ΤΟΠΟΣ, Αθήνα, 2006.
- Καμπανάρου Μ.: Διαγνωστικά θέματα λογοπαθολογίας. ΕΛΛΗΝ, Αθήνα, 2007.
- Κατή Δ.: Γλώσσα και επικοινωνία στο παιδί. ΟΔΥΣΣΕΑΣ, Αθήνα, 1992.
- Κατσάνης Δ.: Ανθρώπινη Φωνή : Ομιλία και Τραγούδι. ΟΜΗΓΥΡΙΣ, Αθήνα, 2008 .
- Κοσμίδου Μ. και Κωνσταντίνου Μ.: Νευροψυχολογία των μαθησιακών διαταραχών. ΠΑΡΙΣΙΑΝΟΥ, Θεσσαλονίκη, 2011.
- Μποτίνης Α.: Φωνητική της Ελληνικής. ISEL, Αθήνα, 2011.
- Νικολόπουλος Δ. : Γλωσσική ανάπτυξη και διαταραχές. ΤΟΠΟΣ, Αθήνα, 2008.
- Οκαλίδου Α.: Βαρηκοΐα- Κώφωση. ΕΛΛΗΝΙΚΑ ΓΡΑΜΜΑΤΑ, Αθήνα, 2002.
- Οκαλίδου Α.: Ομιλία : Ανάπτυξη της ομιλίας και διαταραχή τεμαχιακής δομής. ΤΟΠΟΣ, Αθήνα, 2008.
- Οκαλίδου Α. και Πετεινού Κ. : Θεωρητικά και κλινικά θέματα φωνητικής και φωνολογίας. ΕΠΙΦΑΝΙΟΥ, Αθήνα, 2010.
- Μάνου Ν.: Βασικά Στοιχεία Κλινικής Ψυχιατρικής. UNIVERSITYSTUDIOPRESS, Θεσσαλονίκη, 1997.
- Παντελιάδου Σ.: Μαθησιακές δυσκολίες και εκπαιδευτική πράξη. ΕΛΛΗΝΙΚΑ ΓΡΑΜΜΑΤΑ, Αθήνα, 2000.
- Παπούλια- Τζελεπή Π.: Ανάγνωση και σχολείο. ΕΘΝΙΚΟ ΚΕΝΤΡΟ ΒΙΒΛΙΟΥ, Αθήνα, 1998.
- Πήτα Ρ.: Ψυχολογία της Γλώσσας (10η έκδοση). ΕΛΛΗΝΙΚΑ ΓΡΑΜΜΑΤΑ, Αθήνα, 2009.

Πόρποδας Κ.: Γνωστική ψυχολογία: Θέματα Ψυχολογίας της Γλώσσα. Λύση προβλημάτων (τόμος 2). ΕΛΛΗΝΙΚΑ ΓΡΑΜΜΑΤΑ, Αθήνα, 1996.

Πρωτόπαπας Α.: Εισαγωγή στη φωνητική. ΤΟΠΟΣ, Αθήνα, 2003.

Φιλιππάκη – Warburton E.: Εισαγωγή στη θεωρητική γλωσσολογία. ΝΕΦΕΛΗ, Αθήνα, 1992.

Ξένη Βιβλιογραφία Μεταφρασμένη στα ελληνικά

Anderson N. & Shames G.: Εισαγωγή στις διαταραχές επικοινωνίας. Μετάφραση: Ζιάβρα Ν. και Τρίμμης Ν. Π.Χ ΠΑΣΧΑΛΙΔΗ, Αθήνα, 2013.

Lyons J.: Εισαγωγή στη θεωρητική γλωσσολογία. Μετάφραση: Αναστασιάδη-Συμεωνίδη Α., Γαβριηλίδου Ζ. και Ευθυμίου Α. ΜΕΤΑΙΧΜΙΟ, Αθήνα, 2001.

Nespor M.: Φωνολογία. Μετάφραση: Ράλλη Α. ΠΑΤΑΚΗ, Αθήνα, 1999.

Shipley K. & McAfee J.: Διαγνωστικές προσεγγίσεις στη Λογοπαθολογία. Μετάφραση: Βιρβιδάκη Ε. και Ταφιάδης Δ. GOTSIS, Αθήνα, 2013.

Ξένη Βιβλιογραφία

Bishop D.: Uncommon Understanding. Cambridge University Press, 1997.

Ferguson C., Menn L., Stoel-Gammon C.: Phonological Development: Models, research, implications. Parkton, MD: York Press, 1992.

Jacobson R.: Selected Writings I: Phonological Studies. THE HAGUE, Mouton, 2002.

Shriberg L.: Developmental Phonological Disorders: Moving Toward the 21st Century- Forwards, Backwards, or Endlessly sideways? Audiology and Speech Sciences, Heavilon Hall, 1994.

Velleman S.: The role of linguistic perception in later phonological development. Applied Psycholinguistics, 2003.

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑΤΑ

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ 1^ο

Αναπτυξιακές Φωνολογικές Διαταραχές: Προχωρώντας προς το 21ο αιώνα: Προς τα εμπρός, προς τα πίσω, ή μόνο πλάγια;

Παρά το γεγονός ότι υπάρχει σημαντική ερευνητική δραστηριότητα στις αναπτυξιακές φωνολογικές διαταραχές, οι βασικές ερωτήσεις σχετικά με την προέλευση και τη φύση τους, παραμένουν αναπάντητες. Πιστεύω ότι η βασική ανάγκη στον τομέα της έρευνας και της κλινικής πρακτικής είναι ένα κοινό σύστημα ταξινόμησης. Θα προσπαθήσω να υποστηρίξω αυτή την προοπτική με κάποια κλινικά παραδείγματα και μερικά ευρήματα από μια προσέγγιση ειδικών.

Η πρόοδος στις Αναπτυξιακές Φωνολογικές Διαταραχές

Σκεφτείτε τρεις πρόσφατες παραπομπές στο πανεπιστήμιό μας:

Η Περίπτωση Α αναφέρεται σε ένα παιδί προσχολικής ηλικίας που παρουσίαζε ένα πρόβλημα καταληπτότητας και έλλειμμα στην παραγωγή της γλώσσας. Η μητέρα της αναφέρει ότι το παιδί έχει βιώσει από νωρίς, υποτροπιάζουσα μέση ωτίτιδα με συλλογή υγρού.

Η Περίπτωση Β είναι ένα παιδί σχολικής ηλικίας που έχει σημειώσει μόνο περιορισμένη πρόοδο μετά από 2 χρόνια λογοθεραπείας. Το σχολείο του υποψιάζεται μια υποκείμενη στοματική κινητική διαταραχή.

Η Περίπτωση Γ είναι ένας διδακτορικός φοιτητής στο φυσικό επιστημονικό πρόγραμμα στην πανεπιστημιούπολη, που μου τηλεφώνησε για να δει αν υπήρχε κάτι που θα μπορούσε να κάνει για τη διαταραχή λόγου του. Η σύζυγός του είναι έγκυος και θέλει να αποτελεί ένα καλό μοντέλο ομιλίας για το παιδί του. Αυτά τα τρία παραδείγματα φαίνεται να δοκιμάζουν το εύρος των λεγόμενων αναπτυξιακών φωνολογικών διαταραχών. Ένας τρόπος για να αξιολογήσει κανείς την πρόοδο στις αναπτυξιακές φωνολογικές διαταραχές είναι να δει τι πεδίο έχει να προσφέρει η

περίπτωση A, B, και Γ σε πέντε τομείς: περιγραφή, εξήγηση, πρόβλεψη, παρέμβαση και πρόληψη. Μπορεί η πρόοδος, που ορίζεται από το επίπεδο της δραστηριότητας της έρευνας σε κάθε περιοχή, να καθορίζεται από μια καταμέτρηση του αριθμού των συμποσίων, των άρθρων, ή των ερευνητικών έργων που χρηματοδοτούνται; Ή, τα στοιχεία για τις περιπτώσεις A, B, και Γ, είναι η πραγματική πρόοδος, αυτή δηλαδή που ορίζεται από ό, τι γνωρίζουμε για τη φύση των προβλημάτων τους για τους σκοπούς της περιγραφής, της εξήγησης και της πρόβλεψης, και από το τι μπορούμε να κάνουμε σχετικά με τα προβλήματα για τους σκοπούς της παρέμβασης και πρόληψης; Παραδέχομαι ότι έχουμε σημειώσει περιορισμένη πρόοδο σε αυτούς τους πέντε τομείς. Ξεκινώντας με την περιγραφή, είναι πιθανό ότι οι τρεις αυτές περιπτώσεις δεν θα είχαν παρόμοια πρωτόκολλα περιγραφικής αξιολόγησης, αν είχαν πάει σε περισσότερα από ένα κλινικό κέντρο για αξιολόγηση. Δεύτερον, αν και μας ζητήθηκε σε κάθε περίπτωση, δεν θα μπορούσαμε να πούμε στους γονείς της περίπτωσης A ή B ή στην περίπτωση Γ την αιτία ή εξήγηση του προβλήματος ομιλίας. Τρίτον, σε καμία από αυτές τις περιπτώσεις δεν ήμασταν σε θέση να προβλέψουμε, μέσα σε ένα χρήσιμο διάστημα εμπιστοσύνης, την αναμενόμενη πορεία του χρόνου για την ομαλοποίηση της φωνολογικής διαταραχής. Τέταρτον, δεν θα μπορούσαμε να πούμε ποια παρέμβαση θα είναι σαφώς ανώτερη από όλες τις άλλες, ακόμα και για την περίπτωση Γ. Πέμπτον, αν και θα μπορούσαμε να προτείνουμε μορφές δευτερογενούς και τριτογενούς πρόληψης για την A και B, είχαμε λίγα να προσφέρουμε στους γονείς σε σχέση με την πρόληψη της διαταραχής σε άλλα παιδιά τους. Ούτε θα μπορούσαμε να αναφέρουμε την πιθανότητα του παιδιού της περίπτωσης Γ να εμφανίσει την ίδια διαταραχή ή τι θα μπορούσε να γίνει για να το αποτρέψει.

Μου φαίνεται ότι η πρόοδος αποδεικνύεται από τρία χαρακτηριστικά. Κατ'αρχάς, υπάρχει αναδυόμενη συναίνεση σχετικά με τη θεωρία και την πρακτική, με ένα μικρό αριθμό των εναλλακτικών θεωριών και πρακτικών που συναγωνίζονται για τον τίτλο "πιο υψηλή αξία.". Τι είχε συμβεί εξαιτίας της στροφής από την άρθρωση στις φωνολογικές διαταραχές πριν από μια δεκαετία που χαρακτηρίστηκε ως μια περιστρεφόμενη πόρτα της φωνολογικής θεωρίας, χωρίς καμία θεωρία σήμερα να θεωρείται η πιο υψηλή αξία.

Ένα δεύτερο χαρακτηριστικό της σημαντικής προόδου είναι συστηματικά και αξιόπιστα μέτρα. Οι ερευνητές και οι λογοπαθολόγοι ασχολούνται σήμερα με μια τεράστια ποικιλία γλωσσικών διαδικασιών για την περιγραφή προκειμένου, υποθετικώς, για να ληφθούν υπόψη οι διαφορές του λόγου. Ένα πρόβλημα με αυτές τις διαδικασίες δειγματοληψίας και τις περίπλοκες αναλύσεις είναι ότι η ερμηνεία των ευρημάτων εξαρτάται σε μεγάλο βαθμό από τη φιλοσοφία και τις ικανότητες του εξεταστή. Ανέκαθεν οι ανησυχίες για εγκυρότητα και αξιοπιστία δεν είναι πάντα καλά τεκμηριωμένες. Έχουμε χάσει έδαφος εξαιτίας της ψυχομετρικής αυστηρότητας την οποία, αυτή τη στιγμή, απαιτούμε από τις διαδικασίες αξιολόγησης και τις κλινικές αποφάσεις που παράγονται;

Το τρίτο χαρακτηριστικό της προόδου είναι ένα κοινό σύστημα ταξινόμησης, το οποίο, όπως επανεξεταστεί το επόμενο, μπορεί να είναι ζωτικής σημασίας για την «προς τα εμπρός» πρόοδο στις αναπτυξιακές φωνολογικές διαταραχές.

Ταξινόμηση των Αναπτυξιακών Φωνολογικών Διαταραχών

Τα συστήματα ταξινόμησης σε μια κλινική έρευνα προκύπτουν από δύο πηγές: από ερευνητικά έργα που επιχειρούν να περιγράψουν και να επικυρώσουν μία ή περισσότερες υποθετικές υποομάδες, και από διεπιστημονικά έργα που αναπτύσσουν συστήματα για τις ανάγκες παροχής υγειονομικής περίθαλψης. Το πιο ευρέως αναγνωρισμένο παράδειγμα της δεύτερης πηγής είναι το Διαγνωστικό και Στατιστικό Εγχειρίδιο των Ψυχικών Διαταραχών-IV (American Psychiatric Association, 1987). Νομίζω ότι το DSM-IV αποτελεί το κατάλληλο μοντέλο για τις ανάγκες ταξινόμησης των ερευνητών και των επαγγελματιών στις αναπτυξιακές φωνολογικές διαταραχές. Οι ταξινομήσεις του βασίζονται στην παρουσίαση συμπτωμάτων και σε περιγραφικά δεδομένα και όχι στην αιτιολογία. Συγκεκριμένα, για κάθε διαταραχή, το DSM-IV παρέχει τις τρέχουσες γνώσεις στους ακόλουθους τομείς: διαγνωστικά χαρακτηριστικά, ηλικία έναρξης, φύλο, επικράτηση, οικογενειακό πρότυπο και διαφορική διάγνωση.

Ορισμένοι συνάδελφοι και εγώ, αυτή τη στιγμή, εργάζονται με ένα σύστημα ταξινόμησης που έχει ως βάση το μοντέλο του DSM. Το σύστημα περιλαμβάνει πέντε υποομάδες παιδιών με αναπτυξιακές φωνολογικές διαταραχές. Η πρώτη κατηγορία

ταξινόμησης είναι η Καθυστέρηση ομιλίας (SD). Η δεύτερη έως και την τέταρτη κατηγορία αποτελούν συνθήκες, στις οποίες η καθυστέρηση ομιλίας συνδέεται με άλλες συνιστώσες: Καθυστέρηση ομιλίας + μέσης ωτίτιδα (SD + OME), Καθυστέρηση ομιλίας + Αναπτυξιακή Απραξία του Λόγου (SD + DAS) και Καθυστέρηση ομιλίας + Αναπτυξιακή Ψυχοκοινωνική Συμμετοχή (SD + DPI). Η πέμπτη κατηγορία, τα εναπομείναντα σφάλματα (RE), αφορούν δύο τύπους ατόμων-εκείνους των οποίων οι στρεβλώσεις του ήχου κατά την ομιλία είναι κατάλοιπα από την καθυστέρηση ομιλίας (EOE) και εκείνες των οποίων οι εναπομένουσες στρεβλώσεις από την αναπτυξιακή περίοδο δεν σχετίζονται με την καθυστέρηση ομιλίας (RE).

Αυτή τη στιγμή, συλλέγουμε όλα τα στοιχεία από τις έρευνες για καθένα από τους πέντε υποτύπους, είτε αφορούν το λόγο είτε όχι. Οι εκτιμήσεις για την επικράτηση κάθε τύπου ταξινόμησης λαμβάνονται από την εξέταση των αναλογιών σε κλινικά δείγματα μας και από άλλα ερευνητικά δείγματα σε σχέση με την εθνική, άνευ όρων, εκτίμηση του 2,5% εμφάνισης των αναπτυξιακών φωνολογικών διαταραχών σε παιδιά προσχολικής ηλικίας. Υπολογίζουμε ότι περίπου το 60% των παιδιών προσχολικής ηλικίας που προσδιορίζονται στους τοπικούς πληθυσμούς μας έχουν καθυστέρηση ομιλίας. Αυτό μεταφράζεται σε μια εκτίμηση του πληθυσμού των 1-2 παιδιών ανά εκατό με τη μορφή της αναπτυξιακής φωνολογικής διαταραχής συμπεριλαμβανομένου και την καθυστέρηση ομιλίας. Περίπου το 30% των κλινικών δειγμάτων μας έχουν SD + OME, το οποίο μεταφράζεται σε λιγότερο από 1 παιδί ανά εκατό ή 7-8 παιδιά ανά χίλια. SD + DAS υπολογίζεται σε 3-5% των περιπτώσεων ή 1-2 παιδιά ανά χίλια, και SD + DPI στο 5-7% ή 1-2 παιδιά ανά χίλια. Εθνικά στοιχεία της έρευνας δείχνουν ότι τα εναπομείναντα σφάλματα (δηλαδή, τόσο PEA και REB) συμβαίνουν σε πέντε παιδιά από εκατό.

Από γονιδιακά ευρήματα για των δύο φύλων, το εκτιμώμενο ποσοστό για την καθυστέρηση ομιλίας είναι 75% στα αγόρια. Η εικόνα δεν είναι σαφής σε SD + OME, με μόνο ίσως κάπως περισσότερο τα αγόρια, 80-90% των αγοριών για SD + DAS, 75% των αγοριών για SD + DPI και κατά πάσα πιθανότητα ίσες αναλογίες των φύλων για τα εναπομείναντα σφάλματα, ενδεχομένως με περισσότερα κορίτσια για ορισμένους τύπους των υπολειπόμενων στρεβλώσεων. Και πάλι, αν τεκμηριώνεται, η παρουσία των διαφορών μεταξύ των φύλων στις διάφορες κατηγορίες ταξινόμησης

έχει συνέπειες για τους πέντε τομείς προβληματισμού που αναφέρονται παραπάνω σε αυτό το έγγραφο.

Πληροφορίες από οικογένειες, των οποίων τα μέλη έχουν ή είχαν ποτέ μια διαταραχή ομιλίας ολοένα και διαδραματίζουν θεμελιώδη ρόλο στην αιτιολογική έρευνα. Μέχρι σήμερα, τα ποσοστά που αναφέρονται από διάφορες ερευνητικές ομάδες κυμαίνεται από 24% έως 46%. Όπως είναι διαθέσιμα τα εν λόγω δεδομένα για κάθε μία από τις κατηγορίες, και ειδικά για τις δύο μορφές των εναπομενόντων σφαλμάτων, οι μελέτες υποστηρίζουν ότι κάποια, αλλά όχι όλα, τα είδη των διαταραχών λόγου μπορεί να είναι κληρονομικά.

Προς το παρόν υπάρχουν μόνο περιορισμένα δεδομένα σχετικά με τη συμμετοχή της γλώσσα σε κάθε μία από τις πέντε ταξινομήσεις. Ελλείμματα στην κατανόηση της γλώσσας μπορεί να είναι παρόν σε 10-40% των παιδιών με καθυστέρηση λόγου, με τις εκτιμήσεις για ελλείμματα στην παραγωγή της γλώσσας να κυμαίνονται από 50 έως 75%, ανάλογα με την ηλικία και τα μέτρα που χρησιμοποιούνται. Σαφώς, υπάρχει μια έντονη αντίθεση μεταξύ της γλώσσα των παιδιών με καθυστέρηση λόγου και της γλώσσας των παιδιών και των ενηλίκων με τη μορφή REB των εναπομενόντων σφαλμάτων.

Τέλος, σε περιπτώσεις καθυστέρησης ομιλίας, περίπου το 75% των παιδιών προσχολικής ηλικίας έχουν βραχυπρόθεσμη εξομάλυνση που ορίζεται ως ομιλία αντίστοιχη παιδιού 6 ετών, το υπόλοιπο 25% ομαλοποιούν τα αναπτυξιακά λάθη κάποια στιγμή μετά από έξι χρόνια. Η υπόθεση της SD + DAS, βέβαια, είναι ότι σχεδόν 0% έχουν βραχυπρόθεσμη εξομάλυνση, με ιστορίες (όπως αυτή για την υπόθεση μας Β συζητήθηκε νωρίτερα) που δείχνει ότι εξομάλυνση συμβαίνει μόνο πολύ αργότερα. Τέλος, εξ ορισμού, το 100% των εναπομενόντων σφαλμάτων έχουν μακροπρόθεσμη εξομάλυνση, με κάποια άτομα (όπως η περίπτωση Γ) να διατηρούν μια ενιαία διαφορά ομιλία ίσως στη διάρκεια μιας ζωής.

Περίληψη

Έχω υποστηρίξει ότι παρά την σημαντική ερευνητική δραστηριότητα στις αναπτυξιακές φωνολογικές διαταραχές, τα βασικά ερωτήματα παραμένουν αναπάντητα. Έχω παρατηρήσει ότι ένα κεντρικό πρόβλημα με την έρευνα της θεωρίας της παιδικής φωνολογίας είναι ότι περιλαμβάνει πολύ λίγες εργαστηριακές μελέτες, τη στιγμή που σημαντικές ανακαλύψεις έχουν αναφερθεί σε άλλες βιολογικές και κοινωνικές επιστήμες. Τέλος, έχω προτείνει την ανάγκη για ένα κοινό σύστημα ταξινόμησης για τις αναπτυξιακές φωνολογικές διαταραχές, για την προώθηση της πολλαπλής εργαστηριακής έρευνας, καθώς και την ενίσχυση των προσπαθειών των επιμέρους κλινικών ερευνητικών ομάδων (Shriberg, 1994).

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ 2^ο

Εκμείευση της επιθυμητής συμπεριφοράς

Όνομα:

Ηλικία:

Ημερομηνία:

Όνομα εξεταστή:

Οδηγίες: Καταγράψτε όλους τους μετά από ερέθισμα ήχους στην κατάλληλη κατηγορία χρησιμοποιώντας ένα συν (+). Εάν ο ήχος εμφανίζεται μετά το ερέθισμα στο επίπεδο της πρότασης, δηλώστε τον αριθμό των συλλαβών μέσα στην πρόταση.

Π.χ :

P	+	+	+		3	3	
	Επίπεδο φωνήματος	Επίπεδο λέξεων			Επίπεδο πρότασης		
		Αρχική	Μέση	Τελική	Αρχική	Μέση	Τελική
V							
Γ							
Δ							
Z							
Θ							
K							
L							
M							
N							

P							
R							
S							
T							
F							
X							
B							
D							
G							
Ts							
Dz							

(Shipley&McAfee, 2013).

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ 3^ο

Φυλλάδιο Εργασίας Φωνολογικών Διεργασιών

Όνομα:

Ηλικία:

Ημερομηνία:

Όνομα εξεταστή:

Οδηγίες: Καταγράψτε τις ακριβείς αρθρωτικές παραγωγές του παιδιού και τις λέξεις-στόχους. Ακολουθώντας, αποφασίστε τις φωνολογικές διεργασίες που χρησιμοποιήθηκαν για κάθε σφάλμα. Εάν μια διαδικασία δεν μπορεί να προσδιοριστεί, αφήστε την τελική στήλη κενή ή σημειώστε ένα ερωτηματικό (?). Σημειώστε ποιες διαδικασίες συμβαίνουν με τη μεγαλύτερη συχνότητα.

Απόδοση παιδιού	Σωστή απόδοση	Φωνολογική διεργασία

(Shipley&McAfee, 2013).

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ 4^ο

ΛΕΞΕΙΣ ΓΙΑ ΒΕΛΤΙΩΣΗ ΤΗΣ ΦΩΝΟΛΟΓΙΚΗΣ ΚΑΤΑΛΗΠΤΟΤΗΤΑΣ

Παπαγάλος	Ποταμός	Κανέλα	Μανταρίνι
Παγωμένο	Ιπποπόταμος	Κανένας	Μανιτάρι
Παγάκι	Ποταμάκι	Καδένα	Δηλητήριο
Παγκάκι	Πίδακας	Κουδούνι	Δημοτικό
Λεμονάδα	Όνομα	Κουνούπι	Προδημοτική
Καμινάδα	Εμένα	Κουδουνίζει	Νηπιαγωγείο
Πινακίδα	Παπαρούνα	Καμπάνα	Μιχάλης
Καπετάνιος	Πουκάμισο	Κανάλι	Μηχανικός
Πίνακας	Λουκάνικο	Κουνέλι	Μηχανή
Πονοκέφαλος	Λουκανικόπιτα	Πίθηκος	Μηχάνημα
Κόκα-κόλα	Κόκαλο	Καλάμι	Τράγος
Καλαμάκι	Κοτόπουλο	Λιμανάκι	Τραγανό
Καλαμάρι	Κοτολέττα	Κολύμπι	Τρίγωνο
Καλοκαίρι	Κουπέτι	Αυτοκίνητο	Τετράγωνο
Καφενείο	Τηγανητό	Κινητό	Τετράδιο
Τίποτε	Τηγάνι	Αυτοκόλλητο	Κανάλι
Κάποτε	Πατάτα	Σακούλι	Κουνουπίδι
Πούποτε	Ντομάτα	Σκουλήκι	Καναπές
Φάλαινα	Μπανάνα	Σιταροπούλα	Παντελόνι
Φανέλα	Γαλοπούλα	Παιδικό	Μπαλόνι
Παρακαλώ	Χαλλούμι	Ποδήλατο	Καλαμπόκι
Παρακάτω	Χελώνα	Γίγαντας	Μολύβι
Μπαταρία	Χαλασμένο	Γυναίκα	Πέννα
Πατάρι	Λάχανο	Λουκουμάδες	Πίνει
Φωτοκόπι	Χαλουβάς	Λαμπάδες	Πάλε
Φωτογραφία	Μαχαλέπι	Αναψυκτικό	Πολλά
Καμήλα	Λάχειο	Οικογένεια	Πόλα
Καλάμι	Λαχειοπώλης	Πολυκατοικία	Πονεί

Καμηλοπάρδαλη	Χαμομήλι	Καμαρίνι	Παγίδα
Ιπποπόταμος	Χαμόγελο	Καναρίνι	Παγόني
Κοπέλα	Καπέλο	Λουκούμι	Λουλούδι
Κύπελο	Παπούτσι	Παπαρούνα	Σισάμι
Πηγελόπη	Μπαμμάκι	Καπετάνιος	Κοκκώνα
Πινέλο	Κουκουβάγια	Πίνακας	Κουκουβάγια
Καλύβα	Παπαγάλος	Πινακίδα	Λούλλα
Λελέκι	Μπιμπερό	Σύννεφο	Λιλά
Λουλούδι	Φαφούτης	Σίφουνας	Σούσα

(Οκαλίδου και Πετεινού, 2010).

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ 5^ο

ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ ΓΙΑ ΒΕΛΤΙΩΣΗ ΦΩΝΟΛΟΓΙΚΗΣ ΚΑΤΑΛΗΠΤΟΤΗΤΑΣ

1. Ο ιπποπόταμος κολυμπά στον ποταμό.
2. Ο ιπποπόταμος κάθετα κάτω από τον ανεμόμυλο.
3. Ο άνεμος γυρίζει τον ανεμόμυλο.
4. Ο παπαγάλος πίνει παγωμένη λεμονάδα με το καλαμάκι.
5. Το καλαμάκι είναι μέσα στο καλαθάκι.
6. το καλαμάκι και το παγάκι είναι πάνω στο πάτωμα.
7. Το παγάκι είναι πάνω στο παγκάκι.
8. Το μπαλάκι και το παγάκι είναι πάνω στο πάτωμα.
9. Η αγελάδα τρώει παγωμένο παγωτό και πίνει λεμονάδα.
10. Ο Παναγιώτης αγόρασε ένα παιδικό ποδήλατο.
11. Ο καπετάνιος φορεί καπέλο και κρατά μια πινακίδα.
12. Ο Μιχάλης είναι μηχανικός και έχει πολλά μηχανήματα.
13. Η φάλαινα φορεί φανέλα.
14. Το λουκάνικο φορεί πουκάμισο .
15. Το παπαγαλάκι τρώει το παγάκι.
16. Το τετράδιο είναι τετράγωνο.
17. Ο τράγος τρώει τραγανό.
18. Το τραγανό είναι τρίγωνο.
19. Η καμήλα τρώει μήλα και ζει σε μια καλύβα.
20. Το ελάφι τρώει πελάφι.
21. Το κουνούπι κτυπά το κουδούνι.
22. Η Κατίνα φορεί μια καδένα.
23. Είδε κανένας τι καδένα της Κατίνας;
24. Το καρπούζι φορεί παπούτσι.
25. Τα λαχανικά είναι χαλασμένα.
26. Ο Λεωνίδας τρώει γαλοπούλα και σιταροπούλα.
27. Το παιδάκι με το παντελόνι κρατά ένα μπαλόνι.
28. Η χελώνα τρώει χαλασμένα λαχανικά.

29. Ο λαχειοπώλης τρώει μαχαλέπι, χαλούμι και λαχανικά.
30. Η Νικολέτα τρώει κοτολέττες και πατάτες τηγανητές.
31. Το μανιτάρι έχει δηλητήριο.
32. Η Μαρίνα τρώει μανταρίνι και μανιτάρι.
33. Ο Λουκάς τρώει λουκάνικα και λουκουμάδες.
34. Η κοπέλα φορεί καπέλο και τρώει λουκούμια.
35. Η γυναίκα του γίγαντα μαγειρεύει τηγανητές πατάτες.
36. Το κουνούπι και το κουνουπίδι είναι φίλοι.
37. Ο Καλλένος τρώει κανελλόνια.
38. Το κουταβάκι κουβαλάει ένα κουταλάκι.
39. Το κουταβάκι κουβαλάει ένα κουβαδάκι.
40. Το παγόني παγώνει μέσα στο βαγόني.
41. Η γαρίδα παίζει με τη μαρίδα.
42. Ο ιπποκάμπος παίζει με τον ιπποπόταμο.
43. Η σαρανταποδαρούσα πηγαίνει στην προδημοτική.
44. Η Αναστασία κάνει ακαταστασία.
45. Οι βίδες είναι βαθιά στο βυθό.
46. Το φίδι φοβάται το Φοίβο που τρώει φιδέ.
47. Ο πρίγκιπας παίζει με το φίλο του το μύρμηγκα.
48. Τα καλαμαράκια χτυπάνε παλαμάκια.
49. Τα καλαμαράκια είναι λεπτά σαν καλαμάκια.
50. Ο σίφουνας το σύννεφο μας φέρνει καταγίδα.
51. Ο Μανώλης μαλώνει μαζί με το μπαλόني.
52. Η Πηνελόπη ζωγραφίζει με ένα πινέλο.
53. Η Νέλλη το κουνέλι τρώει ένα παστέλι.
54. Ο Ζήνοβας και η Ζηνοβία είναι φίλοι.
55. Η Ζηνοβία πίνει ζιβανιά.
56. Τα χαρούμενα λάχανα κάνουν πολλά χάχανα.
57. Το κεράσι θέλει να κεράσει ένα κεραστικό.
58. Η στρουθοκάμηλος ζει στη πολυκατοικία.
59. Το αυτοκίνητο έχει αυτοκόλλητο.

(Οκαλίδου και Πετεινού, 2010).

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ 6^ο

ΕΛΑΧΙΣΤΑ ΖΕΥΓΗ ΣΤΗ ΘΕΡΑΠΕΥΤΙΚΗ ΑΓΩΓΗ ΜΕ ΒΑΣΗ ΤΙΣ ΦΩΝΟΛΟΓΙΚΕΣ ΔΙΕΡΓΑΣΙΕΣ

Πτώση αρχικού	Αφομοίωση	Πτώση άτονης συλλαβής	Στιγμικοποίηση	Απλοποίηση συμπλεγμάτων
Όλα/πόλα	Λέλλα/τέλλα	Μύδι/κρεμμύδι	Τέλλα/σέλλα	Στέλλα/τέλλα
Ένα/πέννα	Λολλά/πολλά	Χείλη/κοχύλι	Τιμόνι/σιμόνη	Σκάνημο/κάνημο

Αγία/ μαγεία	Νόνη/μόνη	Μόνη/σιμόνη	Τόνο/σώνω	Κότα/Κώστα
Άγγελο/κάγκελο	Έννενει/έμπαινει	Σέλλα/μασέλα	Τάκκα/σάκκα	Πάγκος/σπάγγος
Έφη/κέφι	Νάνο/πάνω	Χέρι/μαχαίρι	Τεντώνει/σεντόνι	Κούπα/σκούπα
Άτι/ μάτι	Λαλεί/καλή	Πάρη/καππάρη	Τούβλα/σούβλα	Τάβλι/στάβλοι
Αίμα/ ψέμα	Χάχανο/λάχανο	Τούλα/γατούλα	Τουβλάκι/σουβλάκι	Πίνω/σπίνο
Ωρα/δώρα	Λαλώ/λαγό	Νίκη/μανίκι	Πίττα/πίσσα	Τάσσει/στάσσει
Έλα/τέλα	Λέλλα/γέλα	Άκη/ψαράκι	Θυμώνει/τιμόνι	Πατός/παστός
Έλος/τέλος	Λαλεί/γυαλί	Μήλα/καμήλα	Φυτά/φυσά	Ταύρος/Σταύρος
Όπα/σώπα	Έλα/ένα	Άδεια/τετράδια	Αλάτι/αλάσσει	Φουκούδες/φουσκ ούδες
Άλλο/κάλλο	Νίκη/λύκοι	Λάθη/καλάθι	Κεράκι/κεράσι	Γράφει/ράφι
Ελάφι/πελάφι	Παπάκι/παγάκι	Ειρήνη/μανταρίνι	Κήπος/τύπος	Έσκαψε/έκαψε
Ανάβει/μανάβη	Λιλά/πυλά	Μάτι/κομμάτι	Κάρτα/τάρτα	Πάτος/πάτσος
Άντρα/μάντρα	Λαλιά/παλιά	Τοτό/παγωτό	Τέρατα/κέρατα	Τέντα/τσέντα
Αλώνει/μαλώνει	Νίνα/Κίνα	Γίδα/παιχνίδια	Τότα/κόκα	Πέτα/πέτσα
Αφτί/καυτή	Νούννα/κούννα	Πόνοι/πεπόνι	Τούτου/κούκου	Κουτί/κουτσή
Άψε/κάψε	Πόπος/πόντος	Ελλάδα/αγελάδα	Τούτος/κούκος	
Έλος/βέλος	Πόψε/κόψε	Μία/αστυνομία	Τούμπα/κούμπα	
Ελιά/κελιά	Κανένα/καδένα	Ρίτα/μαργαρίτα	Σώμα/χώμα	
Ήβη/κύβοι	Κουκουμάς/λουκ ομάς	Άφησε/ζωγράφισε	Κόκα/κόλλα	
Οστά/σωστά	Κανεί/καλή	Μόνη/λεμόνι	Κουτί/κουκί	
Όλος/μόλος	Παπάκι/χαπάκι	Μόνη/τιμόνι	Φούστα/φούσκα	
Ούζα/κούζα		Γάλα/μεγάλα	Χαμέ/δαμέ	
Άλλη/πάλλη		Μάξι/αμάξι	Χώμα/δώμα	
Ήχος/τοίχος		Φύλοι/σταφύλι	Μύτη/μίκυ	
Έτα/πέτα		Μιλά/χαμηλά	Θέλει/χέλι	
Ίδια/φίδια		Παίξει/τραπέζι	Παλάτι/μπαλάκι	
Αλάτι/παλάτι		Ίτά/φαγητά		
Ωμή/ψωμί		Έλα/φανέλα		
Ουρά/βουρά		Όλοι/καραόλοι		
Αυγά/καυγά		Φέτα/κουφέτα		
		Βάζει/διαβάζει		
		Φιδάκια/σταφυδάκια		
		Γύρος/ρογήρος		
		Ράβει/καράβι		
		Νόνη/κανόνι		

(Οκαλίδου και Πετεινού, 2010)